

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

Şİİ-SÜNNÎ DİYALOGUNDA TEMEL ESASLAR BASIC PRINCIPLES IN SII-SUNNI DIALOGUE

M. Salih GECİT*

Öz

Günümüzde Şiiiler ile Sünniler arasında gittikçe büyüyen ve derinleşen bir ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilaf son yıllarda uluslararası bir savaş stratejisine dönüşmüştür. Bu yüzden her gün yüzlerce Şii ve Sünni Müslüman ölmektedir. İki kesim arasında düşmanlık hissi gittikçe onarılmaz yaralar açmaktadır. hâlbuki iki kesim de Müslümandır ve kardeşlik duygusu içinde yaşmalıdır. Bu sebeple basiret sahiplerinin herkesi barış ve kardeşliğe davet etmesi gerekmektedir. Biz de bu makalemizde iki kesim arasında diyalog yapılması gerektiğini beyanla diyalogun dayandırılması gereken temel esasları açıklamaya gayret gösterdik.

ANAHTAR KELİMELER: Şia, Ehl-i sünnet, İttifak, Diyalog, İhtilaf.

Abstract

Today, there is a conflict between Sunnis and Shiites that is growing and deepening more and more. This conflict, in recent years, has turned to a strategy of international war. So every day hundreds of Shiite and Sunni Muslim are dying. The feeling of hostility between the two parties opens increasingly incurable wounds. In fact, the two parties are Muslims and should live in a spirit of brotherhood. For this reason, the owners of prudence are required to invite everyone to establish peace and brotherhood. In this article, the purpose is to try to declare the need for dialogue between the two sectors and try to explain the basic principles that should be based on dialogue.

Keywords: Sia, Ahl al-Sunnah, Alliance, Dialogue, Conflict.

GİRİŞ:

Günümüz İslam Dünyasında bulunan itikadi fırkalar arasında Şia ve Ehl-i sünnet'in konumu ve önemi diğerlerine göre daha fazladır. Sayısal olarak da her iki fırka mensupları büyük bir yekün tutmaktadır. İki büyük mezhebin çıkış kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir. Bununla birlikte tarihte muhtelif sebeplerden dolayı iki mezhep mensupları arasında çeşitli tartışmalar, diyaloglar, ittifaklar, hatta savaşlar bile çıkmıştır. Günümüzde bir taraftan diyalog çalışmaları sürdürülürken diğer taraftan da son derece üzücü olaylara rastlamaktayız. Bu nedenle özelde her iki mezhep mensuplarının ve genelde de bütün Müslümanların ortak maslahat ve menfaati için Şii-Sünnî Diyalogu, Şii-Sünnî İttifakı oluşturulmalıdır. İşte böyle bir diyalogun teşekkülü için her iki mezhep mensuplarının müştereken riayet etmeleri gereken bir takım esaslar bulunmaktadır. Biz de bu çalışmamızda Şii-Sünnî diyalogunda riayet edilmesi gereken temel esasları inceleyeceğiz.

1. Şİİ-SÜNNÎ DİYALOGUNUN ÖNEMİ:

Sünnîlik ve Şiîlik, İslâm'ın dışında iki ayrı din değil, İslâm dini içinde zaman içinde teşekkül etmiş iki ayrı İslâmî düşünme tarzıdır. Burada İslâm dinini bir babaya benzetirsek, Sünnîlik ile Şiîliğin bu babanın evladı olarak öz ikiz kardeşler olduğunu söylemek durumundayız. Türkçe'deki bir atasözünde "bir elin beş parmağı bir olmaz" denmektedir. Aynı şekilde bir babanın beş evladının huyu, karakteri, zekası, düşünme kabiliyeti, ahlakı ve davranış tarzı da bir olmaz. O halde aynı aile içindeki kardeşler gibi, aynı dinî alan içinde teşekkül eden birden fazla mezhep ve fırkanın da tek ve bir mezhep olmasını beklemek yanlıştır. Allah'ın yarattığı kainat düzeninde birbirinden farklı bir çok varlık bulunmaktadır. Ama hepsi aynı düzenin içinde yaşamaktadır, aynı ilahî kanunlara (Sünnetullah) bağlıdır. Bu nedenle farklılıklar ve değişiklikler realite olarak kabul edilmek zorundadır. Evet ilâhî mülkiyette eşya arasında benzerliklerin yanısıra farklılıkların da bir realite olduğu sabitesini unutmamak zorundayız. Aynı şekilde iki kardeş olan Şia ve Ehl-i sünnet arasında hem farklılıklar olacak, hem de benzerlikler olacaktır. Farklılıklar, benzerlikleri yok etmemeli, farklılık olduğu için her konuda farklılık aranmamalıdır. Bu hususu Kur'an-ı Kerim, Sahih Sünnet, ulemanın kavli ve selim akıl net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah "Mü'minler ancak kardeşlerdir. O halde kardeşleriniz arasında sulh yapınız."¹ "Hepiniz birden Allah'ın ipine sarılın, ayrılmayın. Allah'ın size olan nimetini anın: Düşmandınız, kalplerinizin arasını uzlaştırdı da onun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Bir ateş çukurunun kenarında idiniz, sizi oradan kurtardı.

¹ Hucurat, 49/10.

Allah doğru yola erişesiniz diye size böylece ayetlerini açıklar"² buyurduğu gibi bizden önceki ümmetlerin tefrikaya düşmek suretiyle helak oldukları da hatırlatılmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.s.) de "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zülmetmez, onu zelil kılmaz. Onu düşmanına teslim etmez."³ "Birbirinize haset etmeyiniz. Birbirinizden nefret etmeyiniz. Birbirinize sırtınızı çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz!"⁴ "Mü'minler birbirlerini sevmek, birbirlerine şefkat göstermek ve iyilik yapmakta bir vücut gibidir."⁵ "Hayatımı kudret altında tutan Allah'a yemin ederim ki, iman etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevedikçe de gerçekten iman etmiş olamazsınız."⁶ buyurarak ümmetinin hareket noktasını net bir şekilde beyan etmiştir. Yine Hz. Ali (r.a.) "İnsanlar senin kardeşlerindir. Ya din kardeşindir, ya da insan kardeşin."⁷ diyerek, müslümanların din kardeşi ve insan kardeşi olarak yaşamaları gerektiğini, müslüman olmayanların da diyalog ve hoşgörü ile karşılanması gerektiğini ifade etmiştir. Türk atasözünde "Birlikten kuvvet doğar, bir elin nesi var, iki elin sesi var." denilmiştir.

Bunlar, Şîî-Sünnî diyalogunun gerekliliğini ifade eden Kur'anî, nebevî, akli ve tecrubî gerekçelerdir. Ancak içinde yaşadığımız şartlar, tüm hata ve olumsuzluklara, bütün engel ve güçlüklerle rağmen yine de İslâm ümmetinin eski ihtilaflarının tümünü unutup İslâm düşmanları karşısında sarsılmaz bir istek, samimi bir duygu ve zorunlu bir gayret ile ittifak kurmalarını gerektirmektedir. Zira;

- a. Ümmet, darmadağın hale gelmiştir.
- b. Ümmetin ilk ve son kibleleri işgal altındadır.
- c. Ümmetin evlatları insafsızca birbirlerinin boğazını kesmektedir.
- d. Her gün yüzden fazla Şîî ve yüzden fazla Sünnî öldürülmektedir. Yılda binlerce, hatta yüzbinlerce müslüman öldürülmektedir.
- e. Savaşa bulaştırılmış Afganistan, Suriye, Yemen, Libya, Filistin ve adını saymadığımız İslâm ülkeleri Ad, Semud kabilelerinin düçar olduğu helak durumuna düşüp harabe hale gelmişlerdir.
- f. Her ay, Şîî ve Sünnîlerin ibadet ettikleri mabedleri müslüman eliyle bombalanmaktadır.
- g. Dünyada patlayan bombalar, ateşlenen füzeler ve sıkılan kurşunlar Sünnî-Şîî demeden müslümanın kalbine isabet etmektedir.
- h. Sünnî-Şîî ihtilafını körükleyen dış güçler, her gün yeni bir planı uygulamaya koymaktadırlar.
- i. Müslümanların sahip oldukları yer üstü ve yer altı zenginlikler onların müşterek düşmanları tarafından kullanılmakta, maddî ve manevî değerler kafirler tarafından çiğnenmektedir.
- j. İslam dünyasının istikbali, Mekke, Medine, Kahire, Şam, Tahran, İstanbul, Bağdat'ta değil Washington, Londra, Moskova, Davos ve Oslo'da tayin edilmektedir.
- k. Müslümanlar arasındaki çatışmaların giderilmesi ve güya ateşkes durumunun te'sisi için Şîî veya Sünnî müslümanlar değil, Yahudi, Hristiyan veya Ateist kişi veya teşkilatlar hakemlik yapmaktadır.
- l. Böyle devam ederse, müslümanlar helak olmayı hak etmiş olacaklardır ve helak olacaklardır.
- m. Bütün bu olumsuzluklar yüzünden gayr-ı Müslümler İslam dininden ve Müslümanlardan nefret eder hale gelmiş, İslam'a terörizm, Müslümanlara da terörist gözüyle bakılmaktadır. Bizim geçici ihtilafımız, dinimize kalıcı zararlar vermektedir.

İşte bu ve benzeri durumlar, İslâm ümmeti olarak tartışma, münakaşa ve ihtilaf yapmamıza fırsat verecek kadar bir zaman tanımamaktadır. Evi yanan, evladı ve kardeşleri ateşte kalan, anne ve babası dumanlar altında can çekişen iki kardeşin "itfaiyeye mi arayalım, yoksa ambulansı mı?" tartışması yüzünden hem evi, hem anne ve babalarını, hem de evlat ve kardeşlerini ateşe teslim etmiş hali neyse, halihazırda İslâm ümmeti olarak biz de bu haldeyiz. Şimdi kendi kendimize soralım, böyle bir durumda ihtilafa mecalimiz var mı? Efdaliyet, masumiyet, hilâfet, imâmet, takiyeye, lanet, mut'a ve mesh tartışması yüzünden birbirinden uzaklaşan, birbirini reddeden, birbirini terk eden, birbirini öldüren, böylece İslâm düşmanlarının işgaline uğrayan Şîî ve Sünnî müslümanların durumu, misalimizdeki bu iki kardeşin durumundan daha mı iyidir?

Bu duygusal, ama gerçekçi giriş, Sünnî-Şîî Diyalogunun önemini beyan etmeye kâfi ve vâfi olduğu için buraya kadar tarihî ve ilmî açıklamaya ihtiyaç hissetmedik. Bununla birlikte makalemizin aşağıdaki bölümlerinde Sünnî ve Şîî kaynaklardan istifadeyle bazı hususları bilimsel araştırma yöntemlerine uygun bir şekilde dikkatlerinize arz edeceğiz.

2. TARİHTE Şİİ-SÜNNİ İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ:

Şîîlik ve Sünnîlik sahabe arasında cereyan eden fikrî, ictihâdî, ictimaî ve siyâsî ihtilaflar neticesinde belirginleşen iki ayrı anlayış olmakla birlikte gerçekte Hz. Muhammed Efendimizin getirdiği İslâm dinine mensup, Kur'an adlı semâvî kitaba bağlı, Sünnet adlı kaynağa imtisak etmiş aynı yolun iki ayrı caddesidir. Hz.

² Al-i İmran, 3/103.

³ Buhârî, Kitabu'l-İmân, 11; Müslim, 32/2564; Ebu Davûd, babu'l-Muâhât, 4893; Tirmizî, Bâbu Mâ Cae fi's-Setr Ale'l-Müslim, 1426.

⁴ Müslim, 10/32 (Hadis No: 2564).

⁵ Buhari, Edeb, 37.

⁶ Tirmizî, Kıyame, 56.

⁷ Ali b. Ebi Talib, *Nehcu'l-Belağa (Malik Eşter'e Mektub)*, Terc. Abdülbaki Gölpınarlı, Ansarian Puplicaton, Qum, 1981, s. 369.

Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali'nin halife veya imam olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eden bir grubun, Hz. Ali yerine Hz. Osman'ın seçilmesi olayında muhâlefetini biraz daha belirgin hale getirdiği bilinmektedir. Sonraki yıllarda Hz. Osman'ın katli, Hz. Ali'nin halife olarak atanması, Cemel, Sıffin, Nehrevan savaşlarının vukua gelmesi, neticede Hz. Ali'nin şehîd edilmesi olayları İslâm dünyasında Hz. Ali taraftarlığını esas alan Şîlik fırkasının ümmetin realitesi oluşunu, gün geçtikçe güçlenişini sağladı. Yine tüm müslümanların unutamadıkları meşhur olay, yani İslâm tarihinin Yezid penceresinden kara lekesi, Hz. Hüseyin penceresinden kahramanlık destanı olan Kerbela Faciası'nın Şîi temâyülün güçlenmesinde büyük etkisi olduğunu bilmekteyiz. Bu tür savaşlarda Hz. Ali'yi haklı görmekle birlikte müslümanlar arasındaki silahlı savaşa hoş bakmayan bir grup sahabenin izinde yürüyen bazı müslümanların zamanla siyâsî işlerden vaz geçerek ve uzaklaşarak sahabe arasında meydana gelen olaylar karşısında tarafsız kalmayı esas alan bir gruba dönüştüğünü ve bunun da zamanla Ehl-i sünnet adı verilen bir fırka olarak tezahür ettiğini bilmekteyiz.

Tarihe baktığımızda İslâm tarihinin ilk yıllarında bu iki fırka arasında ictihâdî ve fikrî tartışmalar dışında kılıç ve silah ile yapılan savaşların olmadığını, tam tersine zalim ve egemen güçler karşısında birbirlerini desteklediklerini görmekteyiz. Aynı şekilde her iki fırkanın ilk dönemlerde Emevî ve Abbâsî iktidarları tarafından büyük zulümlere maruz bırakıldığını görmekteyiz. Örneğin Ehl-i Beyt imamlarının hepsine zulüm eden Emevî ve Abbâsî iktidarları, Ehl-i sünnetin kurucu önderleri olan İmam Mâlik, İmâm Ebu Hanîfe, İmam Şafii ve İmam Ahmed b. Hanbel ile daha bir çok müctehid alimi zindanlara atıp işkencelere maruz bırakmışlardır. Tüm tarih kitapları ve mezhepler tarihi kaynakları buna şahittir. O halde tarihi gerçekler, zaman zaman siyâsî ve sosyal nedenlerden dolayı iktidarların iltifat ve müdâhâne işlemlerine şahit olmakla birlikte genel olarak Sünnîlik ve Şîiliğin müşterek düşmanların ortak mağdurları olduğunu ortaya koymaktadır.

Burada bir kaç örnek vereceğiz. Şia'nın Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra önem verdiği tarihî olaylarından birisi Hucr b. Adiy ve on arkadaşının katledilmesidir. Bu konuda Hz. Aişe Hz. Muaviye'ye adamlar göndermiş, öldürülmemesi yolunda taleplerde bulunmuş, öldürüldükten sonra da ona kırgın ve kızgın olmuştur.⁸ Hz. Aişe bilindiği gibi Ehl-i sünnet düşüncesinin dayandığı sünnet anlayışının oluşumuna etki eden hadisleri rivayet eden râvîlerin muksirün kısmının başında gelmektedir. Yine Zeyd b. Ali kıyamında İmam Ebu Hanîfe ve bir çok sünnî alim gerek mallarıyla, gerek askerleriyle, gerekse de fetvalarıyla destek vermişlerdir. Bu sebeple de Emevî iktidarı tarafından takibat ve zulümlere maruz kalmışlardır. Bu konuda Şîi alimlerden Gölpinarlı şöyle demektedir: "Emevîlerin son, Abbâsoğullarının ilk çağlarında yaşayan Ebu Hanîfe, Emevîlerin aleyhindeki hareketlere katılmamakla beraber, bu hareketleri doğru ve yerinde bulmuş, Zeyd b. Ali Ku'fe'de Abdumelik oğlu Hişam aleyhinde kıyâm ettiği zaman, bu kıyâmı Rasûlullah'ın Bedir Savaşına benzetmiş, fakat yanındaki emanetlerin zayi olacağından korkarak fiilen bu kıyâma katılmamıştır. Sonradan "Zeyd'i cediti Hüseyin gibi yalnız bırakıp kaçacaklarını bilseydim, ben de Zeyd'e uyardım." dediği de rivâyet edilmiştir. Emevîlerin Irak valisi Ebu Hübeyre, o sıralarda bilginleri baskı altında tutabilmek için her birine resmi bir vazife vermiş, Ebu Hanîfe kendisine verilen mâlî vazifeyi kabul etmemişti. Vâlî bunun üzerine onu bir zaman hapsedmiş, sonra serbest bırakmıştır."⁹ "Emevîler karşısında Ehl-i beyt vurgusu yaptıkları için Abbâsîleri desteklemiş ve Kufe'den Mekke'ye giderek Saffah'a beyat edip tekrar Kufe'den dönmüş, ancak İmâm Nefsu'z-Zekiyye ve kardeşi İbrahim'i şehid ettiklerinde Abbâsîlere karşı tavrını değiştirip kıyâm eden Muhammed Nefsu'z-Zekiyye'ye yardım edilmesi gerektiğine dair fetva vermiş, bu nedenle zindana atılıp işkenceler neticesinde hastalanarak şehîd olmuştur."¹⁰ Aynı durum İmam Şafii hakkında da gerçekleşmiştir. O da idam edilmek üzere saraya getirilen on kişiden biri olarak Harun-ı Reşid'in idam emrinden İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin ricası üzerine kurtulmuştur. Ayrıca Rafızîlik suçlaması ile takibat altına alınmıştır.¹¹ Halife Mansur, İmam Malik'in Muvatta adlı eserini resmi kitap yapıp tüm İslâm ülkelerinde takip edilmesini emretmek istediğini söylediğinde İmam Malik ona şöyle cevap vermişti: "Halkı, kendileri için seçtikleri şeyde özgür bırak."¹² Abbâsî otoritesinin gerçek muhâlif gücünün Şia olduğunu bildiğimize göre Mansur'un Sünnîliği kullanarak Şîiliği baskı altında tutma maksadını deşifre eden Malik'in ne derece önemli bir karar verdiğini görmekteyiz. Ahmed b. Hanbel ise Müsned'inde Hz. Ali ve Ehl-i beyt hakkında bir çok hadislerle yer vermiş, hatta Hz. Ali hakkında ayrıca "Menâkib" adlı bir kitap yazmıştır.¹³ Söz konusu kitabın üstün özelliklerinden, hatta belki de ayrıcalıklarından biri de, müellifin Allah Rasûl'nün (s.a.s.) Ehl-i Beytine ait menkıbeler hakkında dikkat çekici hadisler nakletmiş olmasıdır. Halbuki pek çok mesanid, sıhah ve sünen yazarı bu hadisleri rivayet etmemişler veya çok az rivayet etmişlerdir.¹⁴ Mu'tezile

⁸ Hasan Onat, *Emevîler Devri Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, TDV Yay., Akara, 1993, s. 58.

⁹ Abdülbâki Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîilik*, Derin Yay., İstanbul, 2011, s. 205.

¹⁰ Gölpinarlı, *Şîilik*, s. 205-206.

¹¹ Gölpinarlı, *Şîilik*, s. 208.

¹² Şeriatî, *Ali Şiâsi-Savefi Şiâsi*, s. 83.

¹³ Gölpinarlı, *Şîilik*, s. 211.

¹⁴ Seyyid Kâzım Tabatabâi, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Şia", http://www.taqrîb.info/turkish/index.php?option=com_content&view=article&id=899:ahmed-b-hanbelin-muesnedinde-ia&catid=5:mirase-moshtarak&Itemid=29 (Erişim Tarihi, 27.01.2015)

Mihnesi sebebiyle Abbâsî iktidarı tarafından zaten sakıncalı fakih olarak ilan edilip büyük eziyetlere maruz bırakılan İbn Hanbel'in ayrıca Hz. Ali lehinde hadisler rivayet edip kitap yazmasının o dönemde ne derece büyük bir cesaret olduğu bir tarafa, Ali ve evladının faziletini savunmanın Abbâsî iktidarının savunduğu resmî ideolojiye muhalefet bağlamında ifade ettiği siyâsî anlamı üzerinde düşündüğümüzde, bunun önemini daha iyi anlamaktayız. Nitekim bu hadisleri nakletmesi nedeniyle kötü niyetliler Mütevekkil nezdinde onun dedikodusunu yapmışlar ve sonuçta da evi, Alevileri desteklediği suçlamasıyla halifenin memurları tarafından teftişe uğramıştır.¹⁵

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak hepsinin ortak neticesi şudur: Ne Şîlik, ne de Sünnîlik Emevî ve Abbâsî iktidarını savunma temeli üzerinde kurulmuştur. Aksine her ikisi de tarih boyunca Emevî ve Abbâsî iktidarının mağdurları olan imamların görüşleri etrafında teşekkül etmiştir. Esasen Şîlikle Sünnîlik Cafer-i Sadık'ın medresesinin ürünleridir. Bu sebeple tarihî açıdan bakıldığında her iki fırka arasında çatışma yerine, uzlaşmanın var olması gerektiği anlaşılmaktadır. Teoride durum bu olmakla birlikte, saltanatlarının devamını firavunî metoda uygun bir siyasete dayandıran despot yönetimler, pratik hayatta Şîlik ve Sünnîlik arasındaki ihtilaf, hatta savaşları körüklemekten medet ummuşlardır. Bu sebeple tarihî süreç içerisinde her iki fırka mensupları arasında sebepsiz ve temelsiz bir rekabet ortamı doğdurulmuştur.¹⁶ Bu husus, tarihin ilginç noktalarından birisidir. Yani, yanyana, destekleşerek, kuvvetlerini birleştirerek müşterek rakip veya düşmanlarına karşı el birliğiyle mücadele edeceklerine, birbiriyle fuzulî bir uğraşma faaliyeti ve ameliyesine sokuşturulmuş iki kardeş grupla karşı karşıyayız. İslâm tarihine böyle bir bakış açısıyla baktığımızda, Abbâsî döneminde Sünnîlik-Fatımîlik veya Sünnîlik Büveyhîlik mücadelesinin, Osmanlı ve Safevî dönemindeki Yavuz ve Şahismail Savaşının, Saddam Döneminde İran-İrak Savaşının, son olarak da Suriye'de Sosyalist Baasçı Esed ile Işid ve benzeri örgütlerin Sünnîlik ve Şîlik figürlerinin arkasında sürdürdükleri savaşın ne gerçek Şia'ya, ne de gerçek Sünnîliğe faydalı olduğu iddia edilebilir. Bu tür olaylar, İslâm ümmetinin arasını ayırmaktan, müslümanları karşı karşıya getirmekten, müslüman eliyle müslüman kanını döktürmekten başka bir işe yaramamaktadır. Ayrıca bu tür olayların arkasındaki müessir güç ne İslâm, ne mezhep, ne millet, ne de ümmettir. Tam tersine ya yerli despot melik ve sultanlar, ya da yabancı güçler, İslâm düşmanı kesim ve devletlerdir.

Konuyu inceleyen araştırmacılardan birisi olarak Lübnanlı akademisyen ve araştırmacı Dr. Vecih Kevserânî şöyle der: "Bazı tarihçiler, Osmanlı-Safevî çatışmasının Şîi-Sünnî çatışması olduğuna inanırlar. Bunları bu inanışa götüren bir takım olaylara takılıp kalmışlardır. Şîi ve Sünnîlerin yoğun olarak bulunduğu bölgelere düzenlenen karşılıklı akınlar, savaşlar, toplu sürgünler, tard edilmeler ve her iki tarafın alimleri tarafından birbirlerini tekfir edici fetvalar verilmesi, yine her iki tarafın sığındığı mezhebî kisse muhtelif önyargıların ortaya çıkmasına neden oldu. Burada bilmemiz gereken husus şudur: Devletler, oluşumunu ve genişlemesini sağlayan ideolojik etkenler altında sıralanan fikrî ve ruhî yapıları karşılıklı çarpışmanın, savaşın ve direnişin temelleri olarak kullanırlar. Burada esas olan devletlerin siyâsî, iktisâdî, stratejik çıkarlarıdır"¹⁷

Devletler, siyâsî, iktisâdî ve stratejik menfaatlerine ulaşmak için manevî desteğe muhtaçtırlar. Bu destek de ya direkt olarak dinden, ya da mezhepten tahsil edilecektir. Şayet farklı bir din mensubu devlet ile çatışmaya girecekse direkt dinden, ama aynı din mensubu bir diğer devlet ve grupla çatışmaya girecekse bu durumda mezhep son derece etkili olarak kullanılmaktadır. İşte İslâm dünyasında da meydana gelen Şîi ve Sünnî çatışmalarının temel sebebi budur. Yani ikilik ve çatışma bizzat Şîilik ve Sünnîlikten, veya Şîi cemaat ve Sünnî cemaatten kaynaklanmamış, tam tersine hem mezhebi, hem de mezhepdaşlığı kullanarak maksatlarını tahsil etmek isteyen idarecilerden kaynaklanmıştır. Ama ne yazık ki umeranın oluşturduğu çatışma ortamı, ulemanın da dikkat ve desteğini çekerek umumîleşmekte, durum ulemanın umeraya katılması seviyesine varınca avam kesimi de militan kesilmektedir. Buna örnek olarak da İlhanlıları destekleyen Şîi alim Allâme el-Hillî ile Memluklu Sultanı Nâsır'la iyi ilişkilerde bulunan İbn Teymiyye'nin karşılıklı reddiyeleri gösterilebilir. Görüntüde İbn Teymiyye'nin "*Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi's-Şia ve'l-Kaderiyye*" adlı kitabı ile el-Hillî'nin "*Minhâcu'l-Kerâme Fî Ma'rifeti'l-İmâme*" adlı eserleri birbirlerine yönelik iki mezhebî-ilmî çalışma olarak bilinse de gerçekte her iki değerli alimin çağın siyasal ve sosyal atmosferine kaptırıldığını ifade eden iki karşıt çalışma olduklarını anlamak pek de zor bir mesele değildir.¹⁸ Aynı durum, Büveyhîleri destekleyen Şîi alimler ile Abbâsî yönetimini destekleyen Sünnî alimler hakkında da söz konusudur.¹⁹ Ancak gerçekte durum, idarecilerin tutuşturduğu mezhebî ateşin, mezhebî ateşin de kızıştırdığı atmosferin müteneffisi olan ulemanın duruma kendilerini kaptırmasından ibarettir. Bu nedenle iki mezhep mensupları arasındaki tarihî ilişkileri veya çatışma olarak sunulan durumları dikkatli bir şekilde tahlil etmek gerekmektedir.

¹⁵İbn Hanbel'in Alevileri koruduğu ithamıyla ilgili olarak bkz: İbnü'l-Cevzi (Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali) Menakibu'l-İmam Ahmed b. Hanbel, Adil Nuveyhiz'in mukaddimesiyle, birinci baskı hicri 1393/ miladi 1973, Beyrut, Daru'l-Afaki'l-Cedide, s. 359-362.

¹⁶Gölpınarlı, *Şîilik*, s. 11-12; 145-153; 189-192.

¹⁷Vecih Kevserânî, *Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi*, Terc. Muhlis Canyürek, Denge Yay., 1992, İstanbul, s. 73. Krş. Ali Şeriatî, *Ali Şiâsî-Safevî Şiâsî*, s. 16-23.

¹⁸Bkz. Kevserânî, a.g.e., s. 46.

¹⁹Bkz. Kevserânî, a.g.e., s. 21-31.

Aslında işin özüne baktığımızda gerçek Sünnilik, Sünnî ulemanın tariflerine göre “Hz. Peygamber’in düşünce ve davranışlarına uygun olan yolu, onun emir ve yasaklarını, İlk müslümanların Rasulullah (s.a.s.)’den tevârüs yoluyla takip ettikleri anlayış ve çizgiyi” ifade etmektedir.²⁰ Gerçek Şîlik ise bizzat Şia alimlerinin tarifine göre “Peygamber-i Ekrem (s.a.s.)’den sonra hilafet makamını onun sülalesine özgü bir hak olarak bilen, İslâm öğretilerinde Ehl-i beyt mektebini izleyen kimselerin inancıdır.”²¹ Ama sözünü ettiğimiz sun’î-yapmacık çatışmalardan sonra Sünnilik Emevî, Abbâsî, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin meşruiyet aracı ve resmi ideolojisine dönüştürülürken Şîlik de Ali Şeriatî’nin dediği gibi Arap, Acem, Türk, Tatar, Moğol kodemanlarının, güç sahiplerinin, sülale ve hanedanlarının meşruiyet aracına dönüştürüldü.²² Bu yönetimlerin müslümanlar arası açtıkları savaşların herhangi birisinde gerçekte Hz. Peygamberin sünnet ve sireti ile Ehl-i beyt hanedanının imâmet ve velâyetinin amaç edindiğini söylemek mümkün değildir.

Bu iki fırka arasındaki ilişkilerin tümünü göz önünde bulundurduğumuzda Ahmed el-Katib’in şu mütalaasına hak vermemek elden gelmiyor: “Bazıları Ehl-i sünnet ile Şia arasındaki ayrılığı, kıyamete dek çözülmeyecek derecede köklü ve kalıcı bir inanç ayrılığı gibi göstermeye çalışır. Oysa ben, bu ayrılığın birinci derecede zaman aşımına uğramış bir siyasal ayrılık olduğunu düşünüyorum. Uzak tarih boyutunda siyasal farklılaşmayı çağrıştıracak temalar içeriyor olsa da Müslümanların hayatlarında meydana gelen büyük gelişmelerin ardından günümüzde varlık gerekçesini yitirmiş bulunuyor. Günümüzde bu ayrılıktan geriye kalan, bırakın müslümanlar arasında kanlı kavgalara yol açmayı, ciddi bir ayrılık malzemesi dahi oluşturmayacak nitelikte basit kalıntı ve tortulardır. Yapmamız gereken, ayrılık unsuru olan bu kalıntılardan, ayrılık ve çatışma faktörlerinden el ele vererek kurtulmak ve sağlam bir İslâm Birliği inşa etmektir.”²³

O halde tarihî açıdan da Şîî-Sünnî ihtilafına cevaz verecek bir temel bulunmamaktadır. Bu sebeple Şîî-Sünnî Çatışması yerine Şîî-Sünnî ittifakına büyük ihtiyacımız bulunmaktadır ki, bu konuda da seleflerimiz bazı ortak çalışmalara girmişlerdir. Aşağıda onların bir kaç tanesine dikkat çekeceğiz.

3. Şİİ-SÜNNİ DİYALOGUNA ÖRNEKLER:

Buraya kadar zikrettiğimiz tarihî gerçekleri gören basiretli Şîî ve Sünnî alimler, asırlardır cereyan eden yapmacık ihtilafı ve çatışmayı bırakmak gerektiğine inandıkları için tarihte çok önemli diyalog ve uzlaşma çalışmalarına girmişlerdir. Burada bir kaç örnek arz etmek istiyoruz. Ancak peşinen belirtmek gerekiyor ki, Sünnî ve Şîî anlayışın kurucu önderlerinin yaşadıkları çağdaki karşılıklı teorik veya pratik destekleşmeleri ile son asırda bazı İslâm alimlerinin bu konudaki diyalog çalışmaları dışında tarihte iç açıcı bir fiili diyalog çalışmasına rastlayamayız. Egemen despot idareciler buna fırsat vermemişler ve sürekli provakasyonlar, tahrikler ve kışkırtmalarla Şîiden fazla Şîici, Sünniden fazla Sünnîci şahıs ve grupları kullanarak Şîî-Sünnî Çatışması ortamını canlı tutmayı başarmışlardır. Biz, bu sebeple son iki asra kadar fiili bir diyalog çalışmasını görememekteyiz. Var olan çalışmalar da sürekli olarak engellemeler ve zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Sünnîler ile Şîîler arasındaki ittifak çalışmalarına örnek gösterilecek ilk ciddi teşebbüs, büyük çekişme ve tartışmalardan sonra zayıf düşen Nadir Şah ile Osmanlı yönetimi arasındaki çalışmadır. Prof. Hasan Onat bu çalışma hakkında yazdığı bir makalesinde şöyle der: “Nadir Şah, 1736’da Osmanlı devletine elçi göndererek barış yapılmasını ister. Mevcut koşullar her iki devleti de barışa zorlamaktadır. Osmanlılar tarafından sulh murahhası Genç Ali Paşa ile İran murahhası Mirza Muhammed, müzakerelere başladılar. Sınırlar konusunda, esirlerin serbest bırakılması konusunda uzlaşma sağlanabilmiş olmasına rağmen, Mirza Muhammed’in üzerinde ısrarla durduğu “Caferîliğin beşinci mezhep olarak kabulü” konusunda Osmanlı tarafı uzlaşmaya yanaşmamıştır. Bu doğrultuda, tekrar heyetler gidip gelmiştir. Ulemeden bazı kimselerin de katıldıkları uzun müzakereler yapılmıştır. Sonuçta, Caferî mezhebinin kabulü ve Kabe’de Caferîler için bir rükün tahsis edilmesi konuları üzerinde anlaşma sağlanamadan Nadir Şah Hind seferine çıkmış, Osmanlılar da Ruslarla savaşmak durumunda kalmışlardır. Dört yıl süren Hind seferinden dönen Nadir Şah, Hacı Han isminde bir elçi göndererek, daha önce çözüme kavuşturulmamış olan, Caferîliğin kabulü ve Kabe’de bu mezhep için bir rükün tahsisi meselesini yeniden gündeme getirmiştir. Osmanlı Devleti, bu iki özel teklifi kabule yine yanaşmamıştır. Daha sonra Nadir Şah Kerkük’ü işgal etmiş; Musul ve Kars’ı muhasara etmiş; 1745’de Revan Savaşı olmuştur. 1746’da tekrar barış arayışları gündeme gelmiş; Nadir Şah’ın Caferî mezhebinin tanınması talebinden vazgeçtiği dile getirilmiş ve barış anlaşması yapılmıştır. İşte bu barış sürecinde, Nadir Şah’ın talebi üzerine, Bağdat valisi Vezir Ahmet Paşa, Şîî ulema ile Sünnî-Şîî görüş ayrılıklarını görüşmek, tartışmalar yapmak amacıyla es-Suveydî’yi görevlendirir. Ebu’l-Berekat es-Suveydî diye meşhur olan Abdullah Efendi b. Hüseyin es-Suveydî, Osmanlılar döneminde Irak’ta yetişen alimlerdenidir. 1174/ 1761 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Es-Suveydî, katılmış olduğu tartışmaları “*en-Nefhatu’l-Miskiyye fi’r-Rihleti’l-Mekkiyye*” ismiyle kaleme aldığı eserinde genişçe anlatmıştır. Eserin

²⁰ Mevlüt Özler, *Tarihsel Bir Adlandırmanın Tahlihi Ehl-i Sünnet-Ehl-i Bid’at*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010, s. 32.

²¹ Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *Tüm Boyutlarıyla İslâm’da Şia*, Terc. Kadir Akaras-Abbas Akyüz, Kevser Yay., İstanbul, 2005., s. 28.

²² Ali Şeriatî, *Ali Şiâsi-Safevî Şiâsi*, Terc. Feyzullah Artinli, Ekin Yay., İstanbul, 2005, s. 13-14.

²³ Ahmed el-Katib, *Nedenleri Tarihte Kalmış Siyâsî Ayrılık Sünnîlik ve Şîilik*, Terc. Muharem Tan, Mana Yay., İstanbul, 2009, s. 7.

Sünnî-Şîî ittifak arayışları ile ilgili kısmı “*el-Hucecu'l-Kat'iyye li't-Tifaki'l-Fıraki'l-İslamiyye*” adıyla, 1323 yılında Mısır’da basılmıştır.”²⁴

Söz konusu eserin verdiği malumata bakıldığında bu ittifak çalışmasının sonuçsuz kalmasının iki sebebi bulunmaktadır: Birincisi, her iki mezhebin temsilcisi olarak hareket eden devlet, kendi mezhebinin klasik görüşlerini karşı tarafa dayatmıştır. İkincisi de her iki taraf da karşı tarafın haklı talep ve görüşlerini görmezden gelmiştir. Durum böyle olunca sonuç elde etmek mümkün değildir. Ayrıca görüşmelerde büyük bir metot hatası da yapılmıştır. O da şudur: İttifak bir mezhep mensubunun kendi görüşünden vazgeçip diğerinin görüşlerinin haklılığını kabul etme prensibi üzerinden yapılmıştır. Örneğin Nadir Şah Osmanlı devletinden Caferî mezhebinin Osmanlı tarafından beşinci hak mezhep olarak kabul edilmesi, bu mezhebe Kâbe’de bir mihrap tahsisi, kendisinin tayin ettiği bir Hac emirinin İran hac kafilesine eşlik etmesi, her iki ülkenin karşılıklı olarak İsfahan ve İstanbul’da elçi bulundurmalarını teklif derken Osmanlı Devleti de fitne korkusu ve siyasi mülahazalarla Caferîlere Kâbe’de bir mihrap tahsisinin mümkün olmadığını, dilerlerse dört mezhepten birine tabi olabileceklerini İran tarafına bildirmiştir.²⁵ Bu da her iki tarafın diğerinden kuşkulanasına, dolayısıyla taraflar arasındaki ilişkilerin donmasına, harcanan emeklerin boşa gitmesine sebep olmuştur. Halbuki herkes kendi görüşü üzerinde kalarak karşıdaki mezhep mensubuyla birlikte müslümanca ve insanca yaşamının yoluna tevessül edecekti. Yani beşeri ve medeni çerçevede hareket edilseydi, bu durumda ittifak sağlamak çok kolay olacaktı.

Bu tarihî tecrübeden sonra çağımızın başında Şîîlerle Sünnîlerin yaklaşmasını talep eden bazı çağrılar, evvel emirde bireysel bazda bazı alimler tarafından dile getirildi. Bu konuda dikkatimizi çeken zatlar şunlardır: Cemaleddin Afganî (ö.1897), Şeyh Muhammed Abduh (ö.1905), Şeyh Muhammed Hüseyin Al-i Kâşifu'l-Ğıta (ö.1940), Ezher şeyhlerinden Şeyh Abdülmecid Selim ve Şeyh Muhammed Şeltût (ö.1963), Şeyh Muhammed Takî el-Kummî, Ayetullahî'l-Uzmâ Seyyid Hüseyin el-Burûcerdî (ö.1962).²⁶ Bu bireysel çalışmaların ardında asrımızın başında yapılan önemli ciddî çalışmalardan birisi de 6 Şaban 1350/10 Aralık 1931 tarihinde Kudüs’te düzenlenen İslam Genel Kongresi (The General Islamic Congress)’dir. İlgili kongrede, İslam inancını ve değerlerini yaymak için etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmaksızın Müslümanlar arasında işbirliğini sağlamak ve genel İslam kardeşliğini geliştirmek yönünde çok önemli kararlar alınmıştır.²⁷

Zamanın Kudüs genel müftüsü Hacı Emin el-Hüseyinî(ö.1974)’nin ev sahipliğinde Kudüs’te gerçekleştirilen kongreye, aralarında Türkiye, Suriye, İran, Irak, Filistin, Yemen, Tunus, Trablusgarp (Libya), Mısır, Yugoslavya, Endonezya, Doğu Türkistan başta olmak üzere 22 ülkeden/bölgeden 153 delege katılmıştır. Kongrede, mezhep ayrımı gözetilmeksizin İslam kardeşliğini geliştirmek ve Müslümanların menfaatlerini birlikte savunmak için İslam ülkelerinin temsilcilerinin kendi iradeleriyle bir araya gelmelerini sağlamak gibi ümmetin vahdeti bakımından çok büyük önem arz eden mesajlar üzerinde konuşulmuştur. Kongreye katılan bazı kişiler şunlardır:

Muhammed İkbâl (Hindistan-Pakistan). Kongrede Başkan Vekilliği yapmıştır.

Ziyaüddin Tabatabaî (İran eski Başbakanlarından)

Hasan Halid Paşa (Doğu Ürdün eski Başbakanı)

Reşid Rıza (Mısır el-Ezher Üniversitesi Dekanı)

Emir Saîd el-Cezâirî (Emir Abdülkadir’in torunu)

Hacı Emin el-Hüseyinî (Kudüs genel müftüsü, mihmandar ve Kongre Başkanı).

Muhammed el-Hüseyin Al-i Kâşif el-Ğıta (Neceflî ünlü Şîî âlimi),

Sünnî-Şîî birlikteliğinin nişanesi olarak Kudüs’te on bin kişiye Cuma namazı kıldırılmıştır.²⁸

Takrib çalışmalarının bir diğeri de asrımızın başında Mısır’a yapılmıştır. Burada ise devlet güçlerinden çok, sivil ulema harekete geçmiştir. Bu sebeple de bu hareket daha etkili olmuş, bir çok hayırlı çalışmaya vesile olmuş, ancak bazı devlet güçlerinin işe karışması ile otuz sene sonra dağılmak zorunda kalmıştır. Burada dikkatimizi çeken husus şudur: Her iki cemahta da fakihler ve alimler yöneticilerden bağımsız hareket edip ilmî çalışmalarını umeranın tasallutundan kurtardıklarında ittifak çalışmalarına girmişlerdir. Başka bir ifadeyle, ulema umeranın gölgesi ve şemsiyesi altında ilmî faaliyetlerini sürdürdüklerinde Şîî-Sünnî çatışmasının ilim meydanının cengaverliğine soyunurken, umeradan bağımsız düşündüklerinde ittifak çalışmalarına giren kahramanlar

²⁴ Hasan Onat, “XVIII. Asırda Sünnî-Şîî İttifak Arayışları Üzerine”

http://www.hasanonat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60:xviii-asrda-suenni-ii-ittifak-arayilar-uezerine&catid=36:makale&Itemid=54. Bkz. Ebü'l-Berekât es-Süveydî, “Sünnî-Şîî İttifakına Doğru” (trc. Mustafa Çağrıncı), Bekir Topaloğlu, *Kelama Giriş*, Damla Yayınevi, İstanbul 1981, içinde, s. 317-349.

²⁵ Arı Saim, *I. Mahmut- Nâdir Şah Dönemlerinde Osmanlı-İran İlişkilerinde Sünnî-Şîî Diyaloğu*, Basılmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2001, s. 35; Çelenk Mehmet “*Safevîler Döneminin Şîî-Sünnî İlişkileri Üzerindeki Etkisi*”, e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi, VI/2 (Güz 2013), ss. 63-85. (www.emakalat.com)

²⁶ Doğan Kaplan, “*İran’da Şîî-Sünnî Yakınlştırma Çalışmaları*”, e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi, VI/2 (Güz 2013), ss. 257-274.

²⁷ Kaplan, a.g.m., a.y. Bkz. Cemil Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri Çerçevesinde Şîî-Sünnî İttifak Arayışları (1514-1909)*, Hitit Kitap, Çorum, 2009.

²⁸ Doğan Kaplan, a.g.m., a.y. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Sağduyulu İttifak Çağrısı”, www.akradyo.net.

olmuşlardır. Her iki cenahtan ulemanın ittifak ve diyalog çalışmalarına girmelerinin bir diğer sebebi de müslümanların batı dünyası karşısında zayıf ve geri kalması, batının da zaten maddî ve manevî gücünü yitirmiş ümmeti darmadağın bir halde parçalamak için Şii-Sünnî ayrılığından menfaat ummasıdır. Bu konuda Prof. Dr. İlyas Üzüm şöyle der:

“XVIII. ve XIX. yüzyıllardan itibaren İktisadî, İçtimaî ve siyasî pek çok sebeple İslâm dünyasının Batı karşısında hemen hemen her alanda zayıf ve güçsüz kalması realitesi, İslâm âlimlerini başlıca sebeplerden biri olarak gördükleri mezhep taassubunu önlemeye mâtuf teşebbüslere sevk etmiştir. Sünnî ve Şii birçok âlim, ayrılıklardan vazgeçilmesi ve sağlıklı bir toplum oluşturulması üzerinde duran çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Yakın dönemde ehl-i sünnet ile Şia arasındaki ihtilafları azaltmaya yönelik söz konusu ferdi faaliyetlerin yanı sıra, kurumlar bazında da çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlar 1937 yılında Muhammed Hasan el-A'zamî isimli bir İsmâilî tarafından Mısır'da kurulan “*Cemâatü'l-uhuvveti'l-İslâmiyye*”, hicri 1366 yılında Mısır'da kurulan ve bazı eserler neşreden “*Dârü'l-insâf*” ve “*Dârü't-takrîb*” gibi kurumlar olup bunlardan ilk ikisinin faaliyetleri hem cılız kalmış hem de kısa ömürlü olmuştur. Üçüncüsü olan “*Dârü't-takrîb*” ise kuruluş şekli, faaliyetleri ve etkisi dolayısıyla daha önemli bir konum elde etmiştir.”²⁹

Dârü't-Takrîb müessesesi, kurulduktan sonra yaklaşık otuz sene faaliyette bulunmuş, çıkardığı dergi “*Risâletü'l-İslâm*”da müslümanların kardeşliğini vurgulamış, mezhep taassubundan kaçınılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu dergide Şii ve Sünnî alimler birlikte makaleler yayınlamışlar ve ümmetin muhtelif problemlerini beraberce çözme konusunda mesai harcamışlardır. Müessesenin kuruluşuna destek veren alimler de şunlardır:

a. **Şii Alimler:** Muhammed Hüseyin Âl-i Kâşifulgâtâ, Hibetüddin eş-Şehristânî, Abdülhüseyin Şerefuddin, Muhammed Salih el-Mazenderânî, Muhammed Cevâd el-Muğniyye, Abdülhüseyin er- Reştî, Ayetullah Sadreddin es-Sadr, Ayetullah Muhammed Takî el-Hansârî, Ayetullah el-Bürücerdî.

b. **Sünnî Alimler:** Ezher şeyhlerinden Abdülmecid Selim, Şeyh Mahmud Şeltût ile yine Ezher ulemasından Muhammed Ebû Zehre, Muhammed Muhammed el-Medenî, Abdülazîz İsa, Muhammed Ali Ulûbe, İhvanu'l-Müslimîn lideri Hasan el-Bennâ.

Daha sonra Mısır Şeyhliği tarafından bir fetva yayınlanmış ve bu fetvada dört sünnî mezhebin yanısıra amelde Caferiye ve Zeydiye mezheplerinin de taklid edileceği beyan edilmiştir.³⁰

Burada İlyas Üzüm'ün söz konusu fetva ile ilgili değerlendirmesini nakletmek uygun olacaktır: “Dârü't-takrîb”in en önemli somut neticelerinden biri olarak kabul edilen bu fetva, Ezher Üniversitesi rektörü Mahmud Şeltût tarafından verilmiştir. Bu, “Tarihî Fetva” adıyla kurumun dergisinde de yer almış, iki şıklı bir soru ve bu soruya verilen cevap şeklinde düzenlenmiştir. Fetva metninde bazı kimselerin ibadet ve muamelâtın sahih olması için tanınmış dört mezhepten birini taklidin şart olduğunu iddia ettikleri, ayrıca Ca'feriyye ya da Zeydiyye fıkhıyla amel edilemeyeceğini söyledikleri ifade edilmiştir. Şeltût bu sorulardan ilkinde cevap verirken İslâm'da mezheplerden birine uymanın vacip olmadığını, bir Müslümanın görüşleri sahih nakillerle bize kadar intikal eden ve kitaplarında hükümleri tedvin edilmiş bulunan mezheplerden birini taklid etmesinin caiz olduğunu, ayrıca bir mezhebe uyan kimsenin diğer birini taklid etmesinde de bir beis bulunmadığını belirtmiştir. Şeltût ikinci soruya ise şöyle cevap vermiştir: “İmamiyye yahut İsnâaşeriyye Şiası diye de anılan Ca'feriyye mezhebinin hükümleriyle amel etmek, ehl-i sünnet mezheplerinde olduğu gibi caizdir. Müslümanlar bunu bilmeli ve birtakım mezhepler hakkında sahip oldukları taassuptan kurtulmalıdır. Allah'ın dini bir mezhebe uymayı icap ettirmediği gibi, hak sadece bir mezhebe münhasır değildir. Bütün müctehitler makbuldür. Nazar ve ictihad ehli olmayan kimselerin bunları taklid etmeleri caizdir”. Şeltût'un bu fetvası bilahare Şii âlimler tarafından çok kullanılmış ve bazı müellifler eserlerinin başına bunun suretini koymuşlardır. Ayrıca bu fetvaya bağlı olarak Mısır'da Ca'ferî mezhebinin tedrisi ile ilgili faaliyetler de gerçekleştirilmiştir.”³¹ Bu çalışmalar neticesinde Vesâlû's-Şia isimli hadis kitabının ve Tabresî tefsirinin tab' edilmesi ve el-Mürâcaât, el-Fıkh Ala Mezâhibi'l-Hamse adlı kıymetli kitapların tezâhür etmesi bile başlı başına büyük bir başarıdır.³²

Bu müessese ne yazık ki takriben otuz sene sonra dağılmış, böylece birlik ve kardeşlik minberlerinden birisi susmuştur. Müessesenin kapatılmasında elbette bölgenin rahatsız olan bazı yönetimleri, özellikle İran-Irak Savaşı sebebiyle varlıklarını müslümanların tefrikasına borçlu kılan, ancak adl-i ilahî muktezasınca hepsi de rezil ve rüsvay hallerde helak olan bölge ülkelerinin despot yöneticilerinin büyük etkisi olmuştur. Bununla birlikte gerek Sünnî cenahtan, gerekse de Şii cenahtan mezhebî taassup bataklığına boğazlarına kadar batmış, mezhebi dinleştiren ve ümmetin maslahatı yerine şahsî konumunu ve mensubu olduğu menfaat şebekesinin menfaatini esas alan “ulema” da olumsuz etkilerde bulunmuştur. Ancak İran İslam Devriminden sonra müessesenin yeniden

²⁹ İlyas Üzüm, “Sünnî-Şii Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 1998, s. 171-185. Ayrıca bkz. http://www.urvetulvaska.net/sunni-si-yakinlasmasi-drut-takr-b-tecrubesi-ilyas-uzum_d91843.html (Erişim Tarihi: 28.01.2015); Kaplan, Doğan, a.g.m., s. 259-261.

³⁰ İlyas, Üzüma.g.s., a.y; Şeriati, *Ali Şiası-Savefi Şiası*, s. 71-84.

³¹ Üzüm, a.g.s., a.y.

³² Söz konusu fetvanın bir nüshası ve daktilo nüshasının fotokopisi için bkz. Muhammed Cevvâd Muğniyye, *el-Cevâmî' ve'l-Fevârik beyne's-Sünneti ve's-Şia*, İzzu'd-Dîn Li't-Tibaa, Beyrut, 1993, 21-25.

İran'da açılması ve bazı Sünnî çevrelerle irtibata geçerek hayırlı faaliyetlerde bulunması yakın tarihlere kadar eski ümitlerin yeniden yeşermesine vesile olmakta iken Suriye Savaşı sonrasında İran Devleti İle Hizbullah örgütünün hasımane ve gasibane faaliyetleri sebebiyle bu ümit de büyük oranda zedelenecek diyalog ve ittifak çalışmalarını çok uzak tarihlere ertelemiş bulunmaktadır. Bu münasebetle halihazırda faaliyet gösteren "Dâru't-Takrîb" kurumunun³³ kardeşler arasını ayıran bu tür politikalar sebebiyle İran Devletini ve Hizbullah Örgütünü Sünnî halka karşı başlattıkları savaştan vazgeçirip özür diletmesi gerekmektedir.

4. DİYALOGUN ENGELLERİ:

Genelde tüm müslümanlar, özelde de Şîî ve Sünnî müslümanlar arasında tam bir diyalog ortamının gerekli olduğunu ifade etmekteyiz. Bu gerekliliği daima Sünnî ve Şîî cenahlara hatırlatıp benimsetmek önemli bir görevdir. Bu acil ve önemli görevin son derece zor gayretlere ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu diyaloga engel olan bazı dahilî ve hariçî maniler de bulunmaktadır. Biz bunlardan bir kaç tanesini arz edeceğiz.

4.1. MÜSLÜMANLAR ARASI ENGELLER: Müslümanlar arasında diyaloga engel olan bir takım maniler, müslümanlardan veya müslümanların sahip oldukları yanlış anlayışlardan kaynaklanmaktadır. Bunların belli başlıları da şunlardır:

4.1.1. Mezhep Taassubu (Dinin Mezhepleştirilmesi ve Mezhebin Dinleştirmesi): Müslümanlar arasında diyalog ve ittifak kurmanın en büyük engeli mezhep taassubudur. Bu da her mezhep mensubunun sadece kendi anlayışını din olarak kabul etmesi, diğer dinî anlayışları küfür, şirk, bid'at, dalâlet olarak nitelendirmesi şeklinde cereyan eder. Bunun canlı şahidi tüm mezhep mensuplarının kendi lehlerinde, kendi dışındaki tüm müslümanların aleyhinde rivayet ettikleri 73 Fırka Hadisi konusundaki açıklamalarıdır.³⁴ Hemen hemen tüm mezhepler bu hadisten hareketle kendilerinin cennetlik ve diğer müslümanların külliye cehennemlik olduğunu söylemektedir. Bunu ifade ederken hadisin başında 73 fırkanın hepsini kuşatan "Benim Ümmetim" ifadesini ne kadar da hızlı ve acele unuturlar?!... Mu'tezilî alim Kâdî Abdulcebbar "Fazlu'l-İ'tizâl" eserinde "Bu hadisten maksad gerçeği yakalayan, hakkı savunan, sünnet ve cemaate sarılan bizim ashabımız, yani Mu'tezile'dir."³⁵ derken, Muhammed Sâdık es-Sadr, "eş-Şiatu'l-İmâmiyye" adlı eserinde "Hak üzere olan, yani gerçeğe ve doğruya isabet eden fırka-i nâciye, Şia olup, onlara muhâlif olan tüm fırkalar dalâlettedir."³⁶ demektedir. Semerkandî, Nesefî, Pezdevî gibi Sünnî alimlere göre ise "Fırka-i Nâciye, sadece kendileri olup Havâric, Ravâfiz, Mu'tezile gibi fırkalar ehl-i bid'at ve dalâlettirler."³⁷ Bunun neticesinde on dört asırlık tarihimizde görülen bir çok olumsuz çatışmalar, savaşlar, hatta katliamlar görülmüştür. Bu dar ve sığ anlayış, sadece farklı mezhep mensuplarına karşı değil, aynı mezhebin farklı grupları arasında da iflahsız ve çaresiz bir düşmanlığa neden olmaktadır. Örneğin tarihimizde Sünnîler içerisinde aşırı Hanefîci, aşırı Şafiîci, aşırı Malikîci ve aşırı Hanbelîci gruplar birbirlerini tekfir etmekten ve öldürmekten kaçınmamışlardır. Bu konuda tarihin şahit olduğu kötü örnekler çoktur.³⁸ Şîî-Haricî Çatışması, Mu'tezilî-Cebrî Mücadelesi, Sünnî-Şîî Mücadelesi, Hanefî-Şafiî Mücadelesi, Eş'arî-Mu'tezilî, Sünnî-Mu'tezilî çatışması, Hanbelî-Eş'arî çatışması, Hanbelî-Mu'tezilî çatışması, Eş'arî-Kerrâmî Çatışması, Eş'arî-Maturidî Mücadelesi konusunda ciltlerce kitap yazılmıştır.³⁹

Burada merhum Prof. Dr. Mevlüt Özler hocamızın bir sözünü nakledeceğiz: "İslâm dünyasında hicrî beşinci asrın bitimiyle sona eren fikrî orijinalite ve zihnî inşadan sonra Müslümanlar arasında koyu bir taklit ve onunla birlikte katı bir mezhep taassubu başlamıştır. Bunun sonucu; fakihler sūfiyenin, sūfiler fakihlerin, Mu'tezile ve Şia Sünnîlerin, Ehl-i sünnet Mu'tezile ve Şianın, Şafiîler Hanefilerin, Hanbeliler diğerlerinin, kısaca her mezhep ve grup mensubu ötekilerin aleyhine harekete geçmiştir. Ne yazık ki bu taassup sadece ulemaya munhasır kalmamış, halka da sirayet etmiş, neticede hepsi birbirini tekfir etmişlerdir. Bunun neticesinde birbirlerinin doğrusunu araştırmak yerine yanlışını bulmaya gayret göstermişlerdir. Hatta birbirleri aleyhinde yalan beyanda bulunmuşlar, birbirlerine savunmadıkları görüşler nisbet ederek tenkid etmişler, birbirlerinin görüşleri çarpıtılarak eleştirilmiştir."⁴⁰

Bütün bunlar katıksız taklide dayalı kuru bir taassubun neticesidir. Bu taassuptur ki günümüzde Sünnîlik adı altında Şiîleri, Şiîlik adı altında Sünnîleri, Sünnî-Şiî demeden tüm müslümanları öldürmekten zerre miktarı bile çekinmeyen ölüm makinası İŞİD ile HUSİ örgütlerini intac etmiştir.⁴¹ Bu tür örgütlerin ve onları İslâm ümmetinin başına musallat eden dış güçlerin asıl maksadı, İŞİD ve HUSİ gibi örgütleri kullanarak Ortadoğu'da bir Şîî-Sünnî savaşı varmış gibi göstermek, dolayısıyla Aşırı Sünnîliğe ve Aşırı Şiîliğe taraftar toplama

³³ Ayetullah Humeynî'nin teşvikleri ve Ayetullah Hameneî'nin gayretleri ile yeniden kurulan Daru't-Takrîb konusunda geniş bilgiler için bkz. Muhammed Âsîf Muhsini, *Takrîb-i Mezâhib ez nazar ta amel*, Kum:Neşr-i edyân, 1387; <http://www.taqrîb.info>; Doğan, a.g.m., a.y.

³⁴ Bkz. Mevlüt Özler, *İslâm Düşüncesinde Yetmiş Üç Fırka Kavramı*, Nun Yay., İstanbul, 1996.

³⁵ Abdulcebbar, *Fazlu'l-İ'tizâl*, s. 186.

³⁶ Muhammed Sâdık es-Sadr, *eş-Şiatu'l-İmâmiyye*, Kâhire, 1402/1982, s. 47.

³⁷ Bkz. Özler, *Ehl-i sünnet-Ehl-i Bid'at Adlandırması*, s. 23-25.

³⁸ Özler, *Ehl-i sünnet-Ehl-i Bid'at Adlandırması*, s. 23-90.

³⁹ Seyfullah Kara, *Büyük Selçuklular ve Mezhep Kavgarları*, İz Yay., İstanbul, 2009, s. 215-365.

⁴⁰ Özler, *Ehl-i sünnet-Ehl-i Bid'at Adlandırması*, s. 27-28.

⁴¹ Bkz. Hilmi Demir, *Selefler ve Selefi Hareketi İŞİD Ne Kadar Müslümandır?*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yay., 2014.

stratejisidir.⁴² O halde burada bize düşen tek şey, ihtilaftan kurtulup ittifaka varmak, bunun da tek yolu mezhep taassubunu tamamıyla terk etmektir. Zira kitabımız Kur'an-ı Kerim müslümanların dikkatini evrensel mesajlara çekmiş, lokal tartışmaları nazar-ı itibare almamıştır: "O, "dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a vasiyet ettiğini ve sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vasiyet ettiğimizi sizin için de teşri etti (bir şeriat kıldı)." ⁴³

4.1.2. Tekfir Ve Tadlil Sorunu: Ümmetin vahdetinin önündeki en etkili engellerden birisi de tekfir ve tadlil sorunudur. Bu da aslında taklid ve taassub zihniyetinin avama ve havasa, ulema ve cuhelaya hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda 73 hadisi bağlamında tüm müslüman fırkaların cenneti bile sadece kendilerine tapulamaya gayret gösterdiklerinden bahsettik. Gerçekten de İslâm dünyasında tüm mezheplerin ana kaynaklarında tekfir kokusunu veren bir çok örnek bulmaktayız. Burada Şii ve Sünnî kaynaklarından sadece birer örnek vermekle yetineceğiz. Kuleynî'nin meşhur eserinde şöyle denilmektedir: "Allah kıyamette Şiilerle birlikte olmayan kimselerin hiç bir sevabını kabul etmeyeceği gibi hiç bir günahını da affetmeyecektir. Şii olmayanların tek bir kurtuluş yolu vardır, o da kendi görüşlerini terkedip Şiileri sevmektir."⁴⁴ Son yıllarda ülkemizde Ehl-i Sünneti son derece sert ifadelerle eleştiren ve adeta Müslümanlıktan aforoz eden Sünnilikten ayrılıp Şiileşen müellif Muhammed Ticani'nin bir çok eseri yayınlanmaktadır. Bunlardan birisinin adı "Sümme'h-tedeytu: Sonra Hidayete Erdim" şeklindedir.⁴⁵ Söz konusu başlık ilk etapta "Sünni iken dalalette idim, Şii olunca hidayete erdim!" anlamını çağrıştırmaktadır ki, bu da kardeş mezhep hakkında büyük bir itham demektir.

Şii ulemadan bazılarının bu tavrı karşısında Sünni ulemanın bir kısmı da boş durmayı cevap yetiştirme gayretine girmişlerdir. Örneğin Şia hakkındaki benzer bir görüşü de Sünniliği savunma iddiasındaki Muhibuddîn el-Hatîb ifade etmektedir: "Sen Şia'nın imamlarının zamanında yaşayan mezhep büyüklerinin terâcimlerine baktığında onların yalancılar, mühlidler, ırkçılar arasında bir mertebede olduklarını, akidelerinin fasid olduğunu, imamları tarafından zemmedildiklerini, aklına gelecek her türlü noksanlıklara sahip olduklarını görürsün. Bunun sebebi de onların dinlerinin asıl itibarıyla fasid oluşudur. Fasid bir dinden fesattan başka ne çıkabilir ki?"⁴⁶

Vehhâbî ve Selefî düşüncüyü savunan bir kitabın adı "*Riddet ve Şirk Grubu: Şia*"⁴⁷ şeklindedir. Yine Muhibuddin el-Hatîb'in bir kitabının ismi "*Şia Dini*"⁴⁸ şeklindedir. Bu ve benzeri nakilleri çoğaltmak mümkündür.

Bugün müslümanlar arasına girmiş en büyük belalardan birisi de tekfir hastalığının haddini aşmış olmasıdır. Öyleki tekfir huyu, munferit sapıklıklardan çıkıp bir çok dinî cematın savunduğu temel inanç ilkesi haline dönüşmüş, tekfir adını taşıyan onlarca cemaat kurulmuştur. Bunun sonucunda da müslümanlar parçalanarak birbirleriyle savaşmakta, birbirlerini katletmenin direkt cennete vasil olma vesilesi olduğunu savunmaktadırlar. Kanaatimizce bizim bu durumda olmamızın en büyük sebebi, bütün cemaatlerde ve onların fertlerinde değişik miktar ve dozlarda bulunan "Tekfir" hastalığıdır. Günümüzde İslamî cemaatlerin mensupları birbirlerini acımasızca tenkit etmekle kalmayıp, sonucu tekfir olan çeşitli basamakları aşmaya devam ediyorlar, birbirlerini bir takım ithamlarla, lakaplarla yerin dibine batırmaya çalışıyorlar. Şimdi böyle bir durumda İslamî hizmetlerin başarıya ulaşması, ümmetin ittifak ve vahdeti mümkün müdür? Elbette ki hayır! Öyleyse biz evvela bu sorunu çözmeliyiz. İslamî cemaatleri ve onlara mensup olan fertleri barıştırmalıyız. Mezhepler arasındaki diyalog arayışlarına hız vermeliyiz. Birbirimize yönelttiğimiz tenkit ve küfür oklarını hepimize düşmanlık yapan güçlere yöneltmeliyiz. Kafir ve müşrik topluluklara yönelttiğimiz hoşgörülü, müsamahakar bakışımızı müslümanlara çevirmeliyiz. Her fırsatta İslam'a ve Kur'an'a darbe vuranlara yönelttiğimiz sevgi ve şefkatimizi birbirimize yöneltmeliyiz. Kucağımızı birbirimize açmalıyız, çiçeklerimizi birbirimize sunmalıyız, selamlarımızı birbirimize vermeliyiz. Nitekim Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"Muhammed, Allah'ın elçisidir. Ve onunla birlikte olanlar da kafirlere karşı zorlu, kendi aralarında ise merhametlidirler..."⁴⁹

"Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltilin. Ve Allah'tan korkup sakının; umulur ki bağışlanırsınız. Ey iman edenler, bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınlarla (alay etmesin) belki kendilerinden daha hayırlıdır. Kendi kendinizi yadırgayıp, küçük düşürmeyin ve birbirinizi olmadık-kötü lakaplarla çağırmayın..."⁵⁰

Bu manada ayetler ve hadisler sayılmayacak kadar çoktur. Hepsisi de şunu ifade etmektedirler: Ey

⁴² Demir, a.g.e., s. 22.

⁴³ Şura: 42/13.

⁴⁴ Ebu Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb el-Kuleynî, *el-Kâfî*, Tahran, 1389, 8/34, 47, 145, 256, 304.

⁴⁵ Muhammed et-Ticânî, *Doğruya Doğru*, Terc. Ataman Koç, Kevser Yayınları, İstanbul, 2005.

⁴⁶ Muhibuddin el-Hatîb, *Mukaddîmet (Muhtasarı't-Tuhfeti İsna Aşeriyye İçinde)*, Işık Yay., İstanbul, 1989, s. 7.

⁴⁷ Ebu Basir et-Tartûşî, *Şirk ve Riddet Taifesi Şia*, Şehadet Yayınları, 2013, Konya.

⁴⁸ Muhibuddin el-Hatîb, *el-Hututu'l-Ariza li'l-Ususi'l-leti Kame Aleyha Dinu'ş-Şia*, Daru'l-Kasım, Riyad, 1418. Başka bir baskısı da (el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1402) şeklindedir.

⁴⁹ Fetih: 48/29.

⁵⁰ Hucurat: 49/10-11.

müminler, hepiniz küfre karşı birleşiniz, birbirinizle uğraşmayınız. Çünkü siz birbirinizin kardeşisiniz. Kafirler ise her fırsatta size düşmanlık yapanlardır!.. Davet yolunda aceleciliğin ve acizliğin belirtisi olan ve İslam düşmanları tarafından "içimize atılan ve böylece İslami cemaatlerin birbirine karşı kıskırılmasına sebep olan "tekkir" tehlikesi, daha da acı sonuçlar vermeden İslâm dünyasından kaldırılmalıdır.

4.1.3. Karşılıklı Cehalet-Bilgisizlik: Müslümanların ittifakına darbe vuran manilerden bir diğeri de müslümanların birbirlerini tanımaması, dinleri ve inançları konusundaki bilgisizlikleridir. Sünnî olan birisi, Şîî kardeşinin inanç, ibadet, muâmelat tarzında küçük bir farklılık gördüğünde, sadece kendi görüşünü hak bilip diğerlerinin batıl, hatta küfür olduğu zehabında olduğundan bir türlü hazmedememektedir. Yine karşıt görüş olarak kabul ettiği görüşün Kur'an ve sünnet'teki delâlet vecihlerine bakmadan sadece kendi görüşünün ilâhî hüküm ve dinî nass olduğunu kabul eder. Bu cehaleti, müslüman kardeşleriyle beşeri münasetlerinin önünü de tıkamaktadır.

Bu konuda Prof. Dr. Mevlüt Özler şöyle der: "Aralarındaki taassup sonucundandır ki fırkalar, muhaliflerinin doğru ve güzel taraflarını gizlemiş, onların sadece yanlışlarını öne çıkarmaya çalışmışlar, hatta onlar aleyhine yalan beyanda bulunmuşlardır. Mesela Mu'tezile kabir azabını kabul etmesine rağmen inkar ettiği söylenmiştir. Allah'ın sıfatlarını kabul ettikleri halde (sıfatların zattan ayrı ezeli varlıklar olmadığını söyledikleri için) inkar ettiği söylenmiştir. Hadis ve sünneti kaynak ve delil olarak kabul ettiği halde inkar ettiği söylenmiştir."⁵¹ Şimdi ulemanın yazdığı kitaplarda bu tür çarpıtmalar varsa, işin ehli olmayan okumamış halk tabakalarının ve sahip oldukları taasubun cahillerden daha dar bir çerçevede düşünmesine sebep olduğu, beyinlerini süzüp kafataslarının iç dairesini küçülttüğü alimlerin nasıl bir tavır takınacağını belirlemek zor olmasa gerek.

Bugün Pakistan'da, Irak'ta ve diğer bir çok İslâm ülkesinde bazı aşırı Müslümanların, Müslüman kardeşlerinin namaz kılip ibadet ettiği camiye bomba koyup patlatmasının ve namaz kılan yüzlerce Müslümanı ibadet esnasında öldürmesinin cehaletten başka bir açıklaması yoktur. Burada Hz. Ali'nin meşhur lafını zikretmek vâfi ve kafidir: "*Cahil dostundan ziyade akıllı düşmanına güven!*"⁵² Bu sebeple tek çaremiz, birbirimizi tanımak, kaynaklarımızı okumak, itikad kitaplarımızı müştereken okumak, ilim ve fikir mübadelesinde bulunmak, Şîî ve Sünnî halk kitlelerini bilgilendirme çalışmaları yapmak, konferanslar, paneller düzenlemek, hatta Şîî ve Sünnî cemaatlerin bulunduğu camilerde vaaz ve hutbelerde mübadele yöntemi ile karşılıklı bilgilendirme çalışmaları düzenlemektir. Örneğin Şîî imam bir Cuma günü Sünnî cemaate, Sünnî bir imam da Şîî cemaate vaaz vermeli, hutbe okumalı, namaz kıldırılmalıdır.

Allame Ahmed Sabrî Hamedâni eski İstanbul Müftüsü ve Diyanet İşleri Başkanı Ömer Nasuhî Bilmen'in teklifleri üzerine yazmış olduğu "*İslam'da Caferî Mezhebi*" adlı kitabında şöyle der: "İmam Cafer Sadık, müslümanları uyandırmayı ve onların fikirlerini aydınlatmayı, hizmetlerin en iyisi sayıyordu. O biliyordu ki eğer müslümanlar ilmî ve fikrî bakımdan tekâmül ederlerse zalimlerin pençelerinden çabuk kurtulurlar. Eğer kendi dinlerinin yollarının üstünlüğünü bilmezlerse hiç bir zaman kölelikten ve sömürgelelerden kurtulamayacaklar. Hakikatin cemâlini görmedikçe, mevhumâtı bırakmayacaklardır."⁵³

4.1.4. Peşin Hüküm ve Önyargı: Müslümanlar arasında dahili ve harici sebeplerden kaynaklanan bir çok peşin hükümler bulunmaktadır. Bu da müslümanların vahdetine büyük darbeler vurmaktadır. Bu konuda bir kaç örnek vermek istiyoruz: Şîî avam kesiminden bazıları, Sünnîlerin Yezid'i sevdiklerini zannederek onları Ehl-i beyt düşmanı bir grup olarak tanımaktadır. Bu peşin hükmün zarurî neticesi de Hz. Peygamber'in torunlarını katilama uğratan zalim birisini sevdiğini düşünülen bir mezhebin kin ve nefretle anılmasıdır. Aynı şekilde sünnîlerden bir kısım avam da Şîîlerin Hz. Hüseyin'i öldürdükleri için suçluluk psikolojisi ile hareket edip Aşura merasimlerindeki ağlama, yalvarma, yakarma davranışlarıyla günah çıkarttıklarını zannederler. Bu da zorunlu olarak Sünnî avam tabakasının Şîîleri sevmemesine sebep olmaktadır. Halbuki bu malumatların hiç birisi de doğru değildir. Bunlar toplumun içine sirayet eden yanlış bilgilerin kalıplaşmış peşin hükme ve önyargıya dönüşmüş halinden ibarettir. Kur'an-ı Kerim bu konuda bizi şöyle uyarmaktadır:

"Ey İman edenler, bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Umulur ki alay edilen kavim alay edilenden daha üstündür. Hiç bir kadın grubu başka bir kadın grubunu alaya almasın. Olabilir ki alay edilen grup alay edenden daha hayırlıdır. Birbirinizi ayıplamayın, birbirinizi lakablarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık adı ne kötüdür!... Bundan tevbe etmeyenler var ya, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."⁵⁴

4.1.5. Teferruata Aşırı İlgi ve Değer Verme: Diyalogun önündeki engellerden bir diğeri de fer'î hükümleri aslı hükümler mertebesine, teferruatı zaruriyat derecesine yükseltip boş kavgalara girişmektir. Örneğin aynı ilaha ibadet etmek maksadıyla abdest alan ve camiye gidip cemaatle namaz kılan bir Şîî ve Sünnînin, bu önemli ibadeti eda ettikleri için birbirlerini tebrik ve takdir etmeleri gerekirken, biri öbürünün ayağını mesh etmesi, öbürünün de diğerinin mest üzerine mesh etmesi sebebiyle "tarik-i salat/beynamaz" muamelesi yapması, ne Sünnîliğe ne de

⁵¹ Özler, *Ehl-i Sünnet Ehl-i Bid'at Adlandırması*, s. 28.

⁵² Nehcü'l-Belağa, (Gölpınarlı), s. 419. Bu söz tedavülde şu şekildedir: "Akıllı bir düşmanı ahmak dosta tercih ederim."

⁵³ Allame Ahmed Sabri Hamedâni, *İslâm'da Caferî Mezhebi ve İmam Ca'fer Sadık Buyrukları*, Ensariyan Yay., Kum, 1991, s. 15.

⁵⁴ Hucurât, 49/11.

Şiîliğe sığmaz. Yine Allah, peygamber, ehl-i beyt, sahabe, selef-i salihin üzerinde ittifak etme imkanı varken, İmam Cafer, Malik, Hanefi, Şafii, Hanbel üzerinden ihtilaf vesilesi aramak, ne şer'in ne de aklın kabul etmediği bir tavidir. Aynı mezhebin içerisinde bile binlerce teferruat ihtilafı varken, başka bir mezhebin fer'î meslelele ilgili ihtilafını bahane edinerek kin ve düşmanlık yapmak, İslâm ahlakına sığmaz. Bu tür düşünce aslında mezhepten çok dini yanlış anlamının ifadesidir. Hayrettin Karaman'ın dediği gibi, Şiîler ile Sünnîler arasındaki ihtilaf, Sünnîlerin kendi aralarındaki ihtilaflardan fazla değildir. Karaman'a göre Şiîler ile Sünnîler arasındaki ihtilaf noktaları 17 maddeden ibarettir. Bunlardan en önemli olanlar, bir elin parmaklarından fazla değildir.⁵⁵ O halde neden on dört asırdır, bu kadar büyük bir gürültü koparmışız?

4.1.6. Cedel ve Tartışmayı Esas Alma: Şia ile Ehl-i sünnet aynı dine mensup iki kardeş olduğu, bu kardeşliğin bizzat Kur'an-ı Kerim'de "Mü'minler ancak kardeşlerdir."⁵⁶ âyetinin ma sadakı olduğu halde bu iki grup tarih boyunca iki rakip grup olarak hareket etmiş, birbirlerine kin ve düşmanlık duygularıyla muâmele etmişlerdir. Şiîler Sünnîlere Hariciler, Sünnîler de Şiîlere Abdullah b. Sebe'nin hilebaz ve kurnaz yandaşları gözü ile bakmışlardır. Şiîler Sünnîlere "nasibun", Sünnîler de Şiîlere "Ehl-i bid'at" demiştir. Bu konuda kaynak istenirse, yüzden fazla örnek verilebilir. Bu tür düşünceler iki mezhebin mensuplarının arasını açmış, onları birbirlerinden ayırmış, tefrikaya sebep olmuş ve yaşadıkları memleketlerin İslâm'a ve ümmete düşman güçlerce istila edilmesinin yolunu açmıştır. Mü'minler birbirleriyle uğraşınca sömürgeciler ülkelerimizin altını ve üstünü sömürmeye çalıştılar. Bugün Rusya'nın Suriye hükümetini, Amerika'nın ve diğer batılı devletlerin Suriye devleti muhaliflerini desteklemiş gibi görünmeleri, aslında onların değil, bizlerin karşı karşıya geldiğimiz ifadesidir. Onlar, kendi aralarında görev paylaşımı yaparak, silah, bomba, füze, öldürücü ve yok edici alet ve cihazlar üretiyor, petrol karşılığında bizlere satıyor, İslam ve ümmet karşısında açtıkları savaş meydanlarına gelme zahmetine katlanmadan müslümanın eliyle müslümanları öldürüyorlar. Ama bu tiyatrodaki Şiî-Nusayrî müslümanları destekleme rolü Rusya'ya, Sünnî müslümanları destekleme rolü de Amerika'ya yazılmıştır. Silah onların, mermi onların, tetik ve namlu onların. Ama tetiğe basıp namludan çıkan mermiyi kardeşinin göğsüne gönderen el bizim! İşte bu durum, bin seneyi aşkın bir dönemdir, rekabet ve çatışma kültürü üzerinde inşa edilen medeniyetimizin istismar edilen yönlerinden birisidir. Biz ta Abbâsî döneminden itibaren Büveyhî-Sünnî, Batınî-Eyyubî, Savefî-Osmanlı, Vehhâbî-Şiî, Şiî-Sünnî, Irak-İran, Nusayrî-Sünnî, Alevî-Selefî çatışmasına⁵⁷ girersek, İslâm düşmanlarının da yazacakları tiyatrodaki bize sadece "müslüman kellesini koparan cellad" rolü biçilir.

4.2. ULUSLAR ARASI ENGELLER:

Buraya kadarki başlıklar altında İslâm dünyasındaki sosyal, siyasal, mezhebî ve ırkî sorunlardan kaynaklanan bir kaç engelden bahsettik. Bundan sonra da kısa başlıklar halinde vahdet ve ittifakımıza engel olan bir kaç tane haricî durumu arz edeceğiz. Harici sebeplerden bahsetmemizin sebebi de şudur: İslâm düşmanlarının Müslüman toplumların vahdet ve ittifakını engellemekten daha büyük bir hedefi olamaz. Zira ancak Müslümanların ihtilafından istifade ederek siyâsî, sosyal, ekonomik menfaatlerine vasıl olmaktadır. İşte bu bağlamda biz, bir kaç başlık altında onların İslam toplumunun önüne koydukları barikatlardan bahsedeceğiz.

4.2.1. Ekonomik Menfaatler: İttifakımızın en büyük manilerden birisi ekonomik menfaatlerdir. Bunlar öncelikle batı dünyasının ve gayr-ı müslim mecraların menfaatleridir. Ancak yöresel olarak ortadoğudaki bazı devletler de kendi millî çıkarını veya devletin maslahatını dinin ve ümmetin maslahatına tercih etmektedir. Bu, vahdet şuuruna ve İslâm kardeşliğine aykırıdır. "Hepiniz topluca Allah'ın ipine sarılız."⁵⁸ âyeti varken İran'ın, Türkiye'nin, Suriye'nin, Suudi Arabistanın veya diğer hükümetlerin, krallıkların, hanedanlıkların, partilerin veya cemaat ve tarikatlerin menfaatini yüce İslâm dininin menfaatinden ve büyük İslam ümmetinin maslahatlarından üstün mü görecek?

4.2.2. Siyasi-İdari Çıkarlar: Müslümanlar arası ilişkilerin insanî ve İslâmî esaslar üzere kardeşçe yürütmesini istemeyen dahilî ve haricî güçler, müslümanların vahdet ve ittifakını kendi siyâsî ve idârî çıkarlarına aykırı görmektedirler. Zira müslümanlar kardeşçe yaşadığı zaman, yer altı ve yer üstü zenginlikleri kolayca sömüremeyeceklerdir. Petrol ve altın rezervlerini kontrol edemeyeceklerdir. Bankaların kenarlıklarında birikmiş servetleri faiz ve tefecilik yaparak kullanamayacaklardır. Müslümanların sömürülmesi için, İslâm 70 millet ve 70 devlet halinde parçalanması, her bir parçanın da diğer parçanın düşmanı olması lazımdır. İşte Lozan'da çizilen sınırlar bu mantığa bina edilmiştir. Suriye ile Türkiye arasında Hatay sorunu oldukça, Irak ile Kürtler arasında Erbil sorunu oldukça, Türkiye Irak arasında Musul ve Kerkük sorunu oldukça, İran ve Arabistan arasında Vehhabilik-Şiîlik düşmanlığı oldukça, tüm müslümanlar arasında cemaatçilik, tarikatçılık, mezhepçilik, grupçuluk, ırkçılık ve milliyetçilik, hatta ve hatta ümmet şuuruna zıt, vahdet anlayışına aykırı yerel vatanseverlik veya yerel vatancılık, ülkecilik var oldukça İslâm dünyasının bugünü ve yarını ile ilgili kararlar Washington,

⁵⁵ Hayrettin, Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yay., İstanbul.

⁵⁶ Hucurat, 49/10.

⁵⁷ Bu çatışmalar konusunda bkz. Seyfullah Kara, *Selçuklu Döneminde Mezhep Kavgaaları*, s. 1-400; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şiî Hareketleri*, TDV Yay., Ankara 1993; İbrahim Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, TDV Yay., Ankara 1997; Ahmet Ağırakça, *Emevîler Döneminde Kıyâmlar*, Şafak Yay., İstanbul 1992; Ebu Mihnef, *Vak'atu't-Tâf (Kerbelâ Vakûası)*, Terc. Nuri Dönmez, Kevser Yay., 2010.

⁵⁸ Al-i İmran, 3/103.

Moskova, Londra ve diğer ülkelerde verilecektir. Petrolümüzü bizden çok Amerikalılar, Avrupalılar, İsraililer kullanacaktır. İşte garb dünyasının bu menfaatlerine kavuşması için, yönetimlerimizin de ve yöneticilerimizin de onlar tarafından belirlenmesi lazımdır. Zira onların ekonomik ve siyasî çıkarları, dünya egemenlikleri ve evrensel krallıkları için İslâm dünyasının tefrika denizinde boğulmuş olması gerekir. Böyle bir durumda bizlerin ekonomide olduğu gibi, öncelikle siyaset ev idare alanında bağımsız statüler elde etmemiz gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin beş zalim daimi üyesinin komplo ve entrika siyasetinin kurbanları olarak iplerimizi onşarın elinden koparmamız gerekmektedir. İslâm Birliğini mutlaka ve mutlaka hayata geçirmemiz gerekmektedir. Bunun için de evvela aramızdaki manileri yok etmemiz gerekmektedir. Şimdi Allah için düşünelim ve kendi kendimize soralım. Şiî kardeşim Şiî kardeşime, Sünnî kardeşim de Sünnî kardeşine sorsun. Sonra Şiî kardeşim Sünnî kardeşime, Sünnî kardeşim de Şiî kardeşime sorsun: İslam dünyasındaki ve batı dünyasındaki bazı teşkilatların, devletlerin, hükümetlerin veya azınlıkların, hatta milletlerin siyâsî-idârî çıkarını ümmete tercih etmek mümkün müdür? Müslümanlar olarak "Müslümanlar tek bir adam gibidirler. Şayet başına bir ağrı gelse vücudun her tarafı humma ve uykusuzluk hastalığı geçiririr"⁵⁹ "Müslümanlar tek bir adam gibidir. Gözü şikayet ettiğinde, vücudun her tarafı da şikayet eder. Başı şikayet ettiğinde yine vücudun her tarafı şikayet eder."⁶⁰ düsturunun muktezasınca bu engeli aşmak zorundayız.

4.2.3. Ortadoğuda Hâkimiyet Savaşları: Bugün ve geçmişte Ortadoğu'da dahilî ve haricî güçlerin egemenlik savaşları süregelmiştir. Libya, Suriye, Afganistan, Mısır, Tunus, Yemen, Filistin ve diğer her yerde büyük bir hâkimiyet savaşı bulunmaktadır. Bu savaşta ümmetin kaybetmesi, İslâm düşmanlarının kazanmasının en stratejik gücü, İslam dünyasının paramparça olması, ümmetin vahdetinin bozulmasıdır. Bunu temin etmek için de Müslümanlar arası ihtilaf konuları sürekli canlı tutulmakta, teolojik ihtilaflardan siyasi, askeri, sıcak ve soğuk savaşlar çıkarılmak istenmektedir. Örneğin Bahailik ve Babilik gibi hareketler desteklenmekte, onlar üzerinden sinsî bir savaş açılmış bulunmaktadırlar.⁶¹ Bu husus Müslümanlarca malum olduğu gibi gayr-i müslim araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir.⁶² Bu konuda İngiliz Casusu Hampher'in⁶³ Rus Ajanı Kınaz Dalkorki'nin,⁶⁴ hatıraları son derece önemli itiraflar ihtiva etmektedir. Ayrıca Avrupalı bazı siyasilerin ifadeleri de İslam dünyasındaki bir çok ihtilafî körükleyenlerin emperyalist güçler olduğunu ve onların temel amacının, ellerine geçirdikleri dünya hâkimiyetini kimseye kaptırmamak olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵

Çağdaş Arap düşünürü Münir Şefik de İslam dünyasında ittifak ve vahdet anlayışının oluşmasının ve bugünkü parçalanmanın sebebi olarak şu maddeleri zikretmektedir:

- Batı dünyasının ümmete kuvvetle hâkim olup şiddeti sürdürmesi,
- İslam'la savaşı esas alıp fikri ve medeni batılılaşmayı hedef olarak uygulaması,
- İslam dünyasında parçalama ve bölücü unsurları kullanma siyasetini gütmesi,
- Müstakil iktisadi yapıları yıkıp kendine bağımlı iktisat düzenleri kurması,
- Bölgeyi elde tutmak için uydu devlet kurup kullanması.⁶⁶

Bu konudaki bilgi ve belgeler oldukça fazladır. Tüm bunlar açık bir şekilde gösteriyor ki Müslümanlar arası Şii-Sünni ihtilafının körüklenmesinin temel hedeflerinden birisinin de Müslümanlar arasındaki ittifak kültürünün yok edilerek farklı Müslüman fırkaların birbirinden ayrılmasını sağlamak, aralarında savaşlar çıkarıp birbirine düşman nesiller yetiştirmek ve emperyalist güçlerin dünya hâkimiyetini sürdürmektir.

4.2. 4. Müslüman Milletler Arası Milliyetçilik ve İrkçılık Hareketleri: Asrımızın en büyük hastalığı milliyetçilik ve ırkçılıktır. Bu hastalık İslam toplumunun iç dinamiklerinden süzülüp gelen bir illet olmaktan çok, özellikle çağımızda, Müslüman milletlere dışarıdan empoze edilen bir hastalıktır. Bu sebeple biz milliyetçilik ve ırkçılık hareketlerini harici engeller başlığı altında ele alma lüzumu hissettik. Zaten İslam dünyasında milliyetçi akımlar, Fransız İhtilalinden sonra ve Batı ülkelerinin Osmanlı Devletini yıkma planlarını uygulamaya koydukları dönemlerde hızla doğmaya, büyümeye ve etkili olmaya başladı.

Peygamberimiz (s.a.s.) "Asabiyete davet eden bizden değildir. Asabiyet üzere savaşan bizden değildir. Asabiyet üzere ölen bizden değildir."⁶⁷ buyurmuştur. Ama ne yazık ki bugün İslâm dünyasında katı ve tavizsiz bir Arapçılık, Farsçılık, Tükçülük, Kürtçülük bulunmaktadır. Böylece müslüman milletlerin arasına aşırı derecede kin ve nefrete bağlı bir dışlayıcılık, iticilik, öteliyicilik-öteleştiricilik girmiştir. Bir Fars Arab'ın yanında, bir Türk Farsın yanında, Bir Kürt Türk'ün yanında, Bir Türk de bunların hepsinin yanında kendisini huzurlu hissetmemekte, dinî ve dünyevî düşüncelerini ifade edememekte, başkasına güvenememektedir. Hatta aynı millet ve kavme mensup

⁵⁹ Müslim, Babu Terahumi'l-Mü'minin, 67/2586.

⁶⁰ Müslim, Babu Terahumi'l-Mü'minin, 17/58.

⁶¹ Bkz. Abdülhamid, Muhsin, İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketler, Terc. M. Saim Yeprem-Hasan Güleç, DİB Yay., 1984, Ankara, s. 21-32.

⁶² Bkz. Asaf Hüseyin, *Batının İslam'la Kavgası*, Terc. Mesut Karaşahan, Pınar Yay., Mesut Karaşahan, Pınar Yay., İstanbul, 1991, s. 11-82.

⁶³ M. Sıddık Gümüş, *İngiliz Casusunun İtirafları*, Hakikat Kitabevi, İstanbul.

⁶⁴ Abdülhamid, a.g.e., s. 269-273.

⁶⁵ Bu konudaki bilgi ve belgeler için bkz. Asaf, a.g.e., s. 7-94; Abdülhamid, a.g.e., 21-53.

⁶⁶ Münir Şefik, *Emperyalizmin İslam Dünyasına Girişi ve Ortadoğu Sorunu*, Terc. Cemil Akpınar, Risale Yayınları, İstanbul, 1988, s. 65-104.

⁶⁷ Buhârî, Bâbun fi'l-Asabiyye, 5121.

vatandaşlar, aynı topraklarda yaşayan müslüman cemaatler, partiler, aşiretler bazında büyük bir ayırmıcılık, bölücülük ve tefrikacılık içindedirler. Batı ülkeleri müslümanları değirmende öğütürmesine büyük bir tefrika operasyonundan geçirmişlerdir. Bu durumda gün geçtikçe vahdet anlayışı zedelenmekte, birlik ve beraberlik bozulmakta, din kardeşliği duygusu körelmektedir. Bu da en çok batılı güçlerin batıl hedeflerine ulaşmalarının yollarını açmaktadır, İslâm düşmanlarının işlerine gelmektedir. İşte bunların da giderilmesi gerekmektedir.

4.2.5. Marjinal Dinî Akımların Karşılıklı Propagandaları ve Bazı Yeni Dinî Hareketlerin Oluşumu: Bugün İslâm dünyasının başına bela olan yeni bir takım dini akımlar ve hareketler icad edilmiş, işi gücü müslümanı öldürmekten, camilere bombalar atmaktan ibaret silahlı örgütler kurulmuştur. Bu örgütlerin kuruluşundan yıllar önce gizli mahfillerde plan ve projeler üretilmiş ve bunların öncülükleri olarak birinci aşamada Şiilik ve Sünnilik konusunda munharif anlayışlar geliştirilmiştir. Bu tür munharif anlayışlar, sadece İslâm Dini ile ilgili olarak geliştirilmemiştir. Dünya egemenliğini eline geçirmek amacıyla gizli güçler, Hıristiyanlık ve Yahudilik dinleri başta olmak üzere, Hint Düşünce ve Dinleri, Zerdüştilik ve Mecusilik gibi dinler, hatta tarihin ilk çağlarında rastlanan bazı dinî anlayışlardan esinlenen münharif din anlayışları, sapık tarikatlar, bozuk inançlı dinî teşkilatları da çoğaltmışlardır. Böylece batılılaşmanın ve modernleşmenin tartışma gündemimize taşıdığı ve taşıyacağı dinî sorunların ileriki günlerde daha da çoğalacağını da tahmin etmemiz zor değildir. Bunun sonucunda da muhtelif dinlerle ilgili oluşacak bütün münharif anlayış ve oluşumlar hakkında uzun vakitler ve zor uğraşlar gerektiren bir çalışma alanının İslâm ümmetini beklediği söylenebilir.⁶⁸ Bu tür çalışmalar da İslâm dünyasının vahdetine yönelik tehditlerdir.

4.2.6. Dinî Terör Mes'alesi: İslâm Âleminde son asırlarda bazı ekonomik, siyasî, coğrafi ve sosyal nedenlerden ötürü şiddet yöntemini benimseyen örgüt ve gruplara da rastlanmaktadır. Aynı zamanda dinî nedenlerden dolayı ya da dinî gerekçeler göstererek terör ve şiddet kullanımına varma hadiseleri de görülmektedir. Ayrıca emperyalist ve sömürgeci görülen güçlere karşı kendi siyasî, ekonomik, coğrafik ve sosyal menfaatlerini tahakkuk ettirmek için silahlı mücadele ve şiddet yöntemlerini kullanarak direnmeyi dinî bir gereklilik olarak gören dinî teşkilatlar da çoğalmıştır. Dolayısıyla ortada bulunan girift ve karmaşık ilişkiler, dinin de teröre, şiddete veya silahlı mücadelelere temel olarak kabul edilmesine yol açmaktadır.

Batı dünyası son yıllarda kan ve barut kokusunun geldiği her olayı Müslümanlarla ilişkilendirmeyi huy edinmişse de onların bilmesi gereken kaçınılmaz bir gerçek vardır: Terör ve şiddet yöntemlerine başvurmak, tüm din ve düşünceler hakkında söz konusudur. Nitekim günümüzde her din ve düşünceye mensup olanlardan şiddet yöntemini kullanarak bir takım amaçlara ulaşmak isteyen fert ve gruplara rastlamak mümkündür. Bugün batı dünyasının güçlü olması nedeniyle onların şiddet uygulamaları henüz yeterince sorgulanmamaktadır. Bu nedenle zayıf ülkelerin ve İslam dünyasındaki bazı hareketlerin eylemleri terör adı altında mahkûm edilmekte, güçlü ülkelerin ve örgütlerin kanunsuz ve hukuksuz uygulamaları meşru kabul edilmektedir. Örneğin Amerika'nın Sudan'daki ilaç fabrikasını bombalaması, Afganistan'ı işgal etmesi, dünyanın her tarafında istediği yeri bombardımana tabi tutması, başka ülkelerin topraklarında gerekli uluslararası mevzuat hükümlerini meşru çerçeveye oturtma ihtiyacı hissetmeden kendi menfaatine göre hareket etmesi, henüz "terör" ve "şiddet" kavramları ile değerlendirilmemekte, bunun yerine "meşru müdafaa" çerçevesinde görülmektedir. Bu da bizim için büyük bir tehlikedir. Zira terör konusu hem gayr-i müslimlerin Müslümanlardan nefret etmesine ve büyük bir İslamofobia dalgasına neden olmakta, bir diğer taraftan da Müslümanların karşı karşıya gelmesine ve birbirlerini katletmelerine neden olmaktadır. Her iki durum da diyalog ve vahdetimiz önünde büyük engeldir.

4.2.7. Dinde Aşırılık-Bağnazlık Mes'alesi: İslâm dünyasının ittifakının en büyük engellerinden birisi de dinî düşünceler konusunda gelişen ve gün geçtikçe güçlenen aşırılık vakiasıdır. Namazlarımızda her gün zikrettiğimiz "sırat-ı müstakim" duasını unutturacak bu aşırılık mikrobi yüzünden İslam alemi, bünyesi kanser hastalığına yenik bir hasta adama benzemektedir. Dış güçlerin eski kültürümüzde nüveleri bulunan bu hastalığı yeniden gündeme getirerek aramıza soktuğu bu bela, günümüzde daha çok İslâm'a ve müslüman mezheplere mal edilmektedir. Selefilik, Vehhâbilik adı altında aşırı Sünnî anlayış yüzünden başta sünnî müslümanlar büyük mağduriyetler yaşamaktadır. Aynı şekilde tarihte görüldüğü gibi günümüzde de Şia içinde "Gülât" adı verilen grupların en büyük zararı da Şia'ya dokunmuştur. Hizbullah ve Husi örgütü üzerinden İslam dünyasında maddi nüfuzunu arttırmaya gayret gösteren bazı Şii otoriteler ve iktidarlar, aslında Şiilik mezhebinin genetik yapısına ve bilimsel yönüne ne kadar büyük zarar verdiklerinin farkında değillerdir. Bu nedenle Şiiler veya sünniler olarak bu oyunlara karşı uyanık olmak zorundayız.

Her ne kadar günümüzde bu tabir genel olarak Müslümanlar için kullanılıyorsa da, tarih şunu göstermiştir ki: Hıristiyanlık, Yahudilik ve diğer dinlerde de aşırılıklar, radikalizm ve fundamentalist tavırlar çıkmış, çoğu zaman toplumun tüm kesimleri üzerinde en etkin güç haline gelmiştir. İslâm tarihinde Haricilik

⁶⁸ Yeni dinî oluşumlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. M. Ali Kirman, "Küresel Kült Savaşlarının Yapıldığı Meydan: Gençlik ve Aile", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 40, sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran, 2004, s. 62-72; M. Ali Kirman, "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlerin Karakteristik Özellikleri", *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, D.İ.B. Yay., 2000, Cilt: 1, s. 317-321; H. Ezber Bodur, "Küreselleşme Bağlamında Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri", *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, D.İ.B. Yay., 2000, Cilt: 1, s. 306-307.

adıylah sahneye çıkan *gulüv* (aşırılık) ve *tatarıuf* (bağnazlık), Yahudî tarihinde (Ashab-ı Uhdud⁶⁹ olayında görüldüğü gibi) Hz. İsa'ya inanan Hıristiyanları yakmak⁷⁰, Hıristiyan tarihinde de (Hitler örneğinde görüldüğü gibi) Yahudi olanları fırınlarda yakıp imha etmek⁷¹, Haçlı tarihinde öc alma duygusuyla Hıristiyan olmayan Yahudî ve Müslümanları soykırıma tabi tutmak, hatta Müslümanlar ile iyi ilişkilerde bulunan Hıristiyanları acımasızca öldürme girişimleri⁷² ya da ortaçağda görüldüğü gibi Engizisyon Mahkemelerinde hadde hesaba gelmeyen şiddet yöntemlerini kullanmak⁷³ suretinde cereyan etmiştir. Bu durum halen devam etmekte, örneğin bir-iki aylık bir Filistinli bebeğe Yahudilik ve Allah adına şarjörü boşaltmak, eski haçlı yenilgilerinin intikamını almak amacıyla İslam dünyasında taş üstünde taş bırakmamak üzere tüm İslam beldelerini bombardımanlara tabi tutmak ve tutturmak şeklinde tezahür etmektedir.

4.2.8. Dine Şekil Verme/ Yeni Din Anlayışları Oluşturma Gayretleri: Din, dünya ve ahiret saadetini temin etme amacının bir gereği olarak insanı eğitip şekillendirirken, bazı zamanlarda insanlar, dini kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışırlar⁷⁴ Günümüzde bir taraftan diyalog çalışmaları, bir arada yaşama formülleri ve barış içerisinde medeniyetler uzlaşmasını sağlamaya dair etkinlikler sürdürülürken, diğer taraftan da medeniyetler arası sinsi çatışmalar ve başka dinleri tahrif etme, şekillendirme ve yozlaştırma faaliyetleri de yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Söz konusu din İslâm olunca da İslâm'a, batı dünyasının istediği bir şekil vermeye çalışılmaktadır. Bu husus üç ayrı yoldan gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır:

- a. Dinin modernleştirilmesine yönelik çalışmalar (dinsel modernizasyon),
- b. Dinde reform hareketleri (dinsel reformizm),
- c. Dini tahrif etme ve yeni din anlayışı oluşturma gayretleri (dinsel dejenerasyon).

Ancak dinin asıllarına, temel prensiplerine, hatta zarurât-ı diniye diye adlandırılan en önemli gerçeklerine açıkça aykırı görüş ve düşünceleri gündeme getirerek, dini (her türlü din olabilir) asıl hakikatinden ve yapısından alıp âdetâ bambaşka bir din haline getirmeye yönelik faaliyetler de sürdürülmüş ve sürdürülmektedir.

Bütün bu çalışmaların hepsinin ortak gayesinin, Batı Dünyasının çıkarlarına karşı çıkmayan, onunla uyumlu bir "ılımlı İslâm" oluşturmak olduğunu artık batılı aydınlar ve siyasetçiler de itiraf etmektedirler. Bunun ötesindeki anlayışları "Siyasal İslâm", "Radikal İslâm", "Gerici İslâm" gibi adlarla isimlendirmekte, "İslâm ve Terör", "İslâmî Terör" gibi deyimlerle yermektedirler. Ayrıca zaman zaman "diyalog, hoşgörü" gibi güzel ve hoş kelimelerle de zımnen İslâm'ın şimdiye kadar kılıcı kullanan şiddet dini olduğunu, bundan vazgeçmek gerektiğini ifade etmektedirler. Artık herkes de biliyor ki, son yıllardaki Yeni Dünya Düzeni ve Büyük Ortadoğu Projesinin temelinde de İslâm'a ve Müslümanlara yeni bir şekil ve düzen verme hedefi yatmaktadır. Bunun yolu da İslâm dünyasının paramparça olmasıdır. İşte dine ve dinî anlayışlara yönelik dış müdahaleler yüzünden aramızdaki vahdet ve diyalog büyük darbeler yemektedir.

4.2.9. Etnik Dinsel Gruplar Meselesi (Alevilik-Süryanilik-Nusayrilik-Ermenilik-Yezidilik Ve Zerdüştilik vs.): Batı dünyası ve Avrupa ülkeleri, sürekli İslâm dünyasının etnik gruplar konusundaki siyasetini dışarıdan değerlendirip çoğunlukla eleştirel yaklaşımda bulunmaktadırlar. İslam ülkelerinin iç meselesi olan bu sorunları, ya da etnik meseleyi, batılı ülkeler de takip etmekte ve kendi sorunları gibi görmektedirler. Bu nedenle söz konusu sorunları sürekli parlamentolarında, uluslararası toplantılarında, bilimsel ve akademik çevrelerde, medya ve yayın dünyasında tartışmaya açmaktadırlar. Batının bu konudaki gayretlerini demokrasi ve insan haklarıyla, hümanizm ve insanseverlikle te'vîl etmek mümkün değildir. Temel sebep İslâm dünyasının birliğini bozmaktır. Batı ülkeleri, İslâm dünyasındaki ülkelere müdahale etmek, onların topraklarını işgal etmek, devletleri ve hükümetleri uşak gibi kullanmak, dışarıdan müdahalelerle milletler ve devletler arasında rekabet, tarafgirlik, savaş ve bunalımlar çıkarmak, tüm dünyayı kendi çiftliği gibi görmek ve tüm insanları sadece batı insanının menfaati çerçevesinde mütalaa etmek amacıyla, kısaca iktisadi ve siyasi menfaatleri uğruna azınlıkları ve etnik unsurları şantaj malzemesi olarak kullanmaktadır.

4.2.10. Misyonerlik Sorunu: Hıristiyanlar dünyada Hıristiyanlık temellerine bağlı bir Tanrı krallığını te'sis etmek için özel kurumlar kurmayı ve özel yöntemler takip etmeyi dinî bir görev sayarlar.⁷⁵ Bu nedenle

⁶⁹ Burûc, 85/4.

⁷⁰ Muhammed Hüseyin Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Muessesetu'l-A'lemî, Beyrut, 1974, 20/256; Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesir*, İhtisar: M. Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1999, 3/616-619.

⁷¹ Bkz. Kocabaş, a.g.e., s. 112-122.

⁷² Işın Demirkent, "Haçlılar Md.", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İst., 1996, 14/526-527.

⁷³ Pervez Hoodboy, *İslâm ve Bilim (Bağnazcılığa Karşı Akılcılığın Savaşımı)*, Terc. Eser Birey, Cep Yay., İst., 1992, s. 44-51.

⁷⁴ Bkz. Bakara, 2/75; Nisâ, 4/46; Furkân, 25/43; Kassas, 28/50.

⁷⁵ Müslüman Tüccar, Seyyah ve Süfîlerin Afrika, Endonezya, Hindistan ve Uzak Doğu ve Orta Asya ülkelerinde yaptıkları özel tebliğ ve davet yöntemleri için bkz. Mevlânâ Muhammed, *İslâm Yayılış Tarihi*, terc. Ali Genceli, Toker Yay., İst., 1972, 3/1125-1165; T. W. Arnold, *İntişâr-ı İslâm Tarihi*, Hasan Gündüzler, Akçağ Yay., Ankara, 1982; Ünver Günay, "Zenci Afrika'da İslâmiyet'in Yayılışının Temel Etkenleri" *Atatürk Ü. İ.F. D.*, Sayı: 4, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980, s.105-117; Joseph Fletcher, "Çinde İslâm Tarikatları", Terc. Osman Türer, *Atatürk Ü. İ.F. D.*, sayı: 9, At. Üni. Basımevi, Erzurum, 1990, 304-320; Lmemercier Chantal "Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar", Terc. Osman Türer, *Atatürk Ü. İ. F. D.*, sayı: 11, At. Üni. Basımevi, Erzurum, 1993, s. 226-241; Alexandre Bennigsen, "Orta Asya'da Tarikatlar", Terc. Osman Türer, *Atatürk Ü. İ. F. D.*, sayı: 11, Ata. Üni. Basımevi, Erzurum, 1993, s. 211-225.

Misyonerlik çalışmalarını yapan teşkilatları dünyanın her tarafında kurmaktadır. Misyonerlerin fakirlik ve işsizlik sorunlarına sahip ülkelerin ve halkların Hıristiyanlaştırılması için her türlü metodu kullanmaya tevessül ettiği bir gerçektir. Tarihin şahitlik yaptığı gerçeklerden biri de şudur: Geçmişte Hıristiyan misyonerlerin kendi dinlerini yaymak için takip ettikleri yolların bir çoğu dinin haysiyetine yakışmayacak türden hile ve desiselerle desteklenmiştir. Rüşvet, yalan, aldatma, tahrif ve iftira dâhil, Mesih uğruna ve Hıristiyanlık için her şeyi mubah görerek çalışmışlardır. Bunlar içerisinde Müslümanlara yönelik hakaret ve iftiralar da bulunmakta, hatta devlet adamlarını etkileyerek İslam ülkelerini işgale yönlendirme gibi aşırı gayretlere de rastlanılmaktadır. Arthur F. Classer bu konuda şu itirafı yapar: “Misyonerlerin hepsi bilgili, ahlaklı, asaletli ve sevimli kimseler değildi. Bazıları Muhammed’in ve Kur’an’ın dinî ve ahlâkî konumuna dil uzatıyorlardı. Bazıları, Batının siyasî egemenliği için yıllarca misyonerlerin gönderilmesini körü körüne savunuyordu. Asırlardır, Hıristiyanlığı güçlendirip İslâm’a karşı düşmanlık duygusunu teşvik ettiler.”⁷⁶

Hıristiyan misyonerliğinin İslâm Dünyasında ve diğer bazı ülkelerde kültür emperyalizmi, Batı Medeniyetinin egemenliği, diğer ülkelerin maddî ve manevî zenginliklerinin sömürsü, din ve vicdan hürriyeti ile kanunî serbestiyetlerin istismarını hızlandırdığı, çoğu zaman da tüm bunları gerçekleştirmeyi bir hedef olarak kabul ettiği, bu uğurda tüm imkânlarını seferber ettiği de tarihî bir realitedir.⁷⁷ İşte bu amacı taşıyan misyonerlerin en büyük görevi de müslümanlar arasındaki vahdeti kırmak, düşmanlığı körüklemektir.

4.2.11. Oryantalizm Sorunu: Oryantalizm hareketi, sadece batı dünyasında değil, İslâm dünyasında da etkili bir hareket olarak yerini almıştır. İslâm Ülkelerinin gerilemeye başladığı ve batıların da ilerleme kat ettiği son birkaç asırda İslâm, Müslümanlar, İslâm Ülkeleri ve İslâmî kaynaklar hakkında batıda birçok araştırma yapılmış ve bunlar “oryantalizm” adıyla meşhur olmuştur. Bunun sonucunda batılılar hem İslam dini hem de Müslümanları ilgilendiren tüm konularda söz sahibi olmaya çalışmışlardır. Bunu birçok alanda başarmışlardır. Oryantalist hareketinin temel hedefi İslâm dinini öğrenmek değildir. Tam tersine işgal öncesi Müslüman millet ve mezhepleri tanımak, onların zayıf noktalarını tespit etmek ve onlara nereden saldırılacağı konusunda stratejiler geliştirmektir. Bu konuda onların da gece gündüz kullandıkları argümanlar, Müslümanlar arasındaki mezhebî, ırkî, sosyal ve dinsel ihtilaflardır. Günümüzde pek çok bilim adamı, bu Oryantalizm hareketine ciddi tenkitler yapmakta ve onların “akademik nesnellik” ve “değer yargılarından arınmışlık” gibi iddialarının ardında farklı maksatların saklı olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin Fazlur Rahman, oryantalistlerin Kur’an’ı yüzeysel bir bakış açısıyla değerlendirdiklerini, Kur’an’ın içeriği ve getirdiği mesajın anlaşılması konusunda hemen hiç katkıda bulunmadıklarını, sadece kronolojik bir düzen oluşturmak ve çalışmalarını, Kur’an’a Yahudilik ve Hıristiyanlığın etkisini göstermek üzerinde yoğunlaştırdıklarını, İslâm’la ilgili çalışmalarında önyargıya ve katı misyonerlik anlayışına dayalı bir fanatizme düştüklerini, bu nedenle onların İslâm’la ilgili çalışmalarının dikkate alınmaması gerektiğini vurgulamış, hayatının en büyük uğraşısını onları reddedip modern dünyada sağlıklı bir İslâm anlayışı geliştirmekle geçirmiştir.⁷⁸ Bu açıdan bakıldığında Oryantalistlerin çalışma alanları içerisinde münharif dini hareketler, gülat mezhepleri, etnik ve dini farklılıkların önemli yer tutması, düşündürücü bir hususu olarak karşımızda bulunmaktadır. Söz konusu konulardan birisi de Şii-Sünni ittifakını körükleyen çalışmalardır. Bu sebeple Sünnî-Şîî diyalogundan bahsettiğimiz bu yazımızda oryantalist hareketin tefrikacı çalışmalarına dikkat çekmeden edemedik.

5. DİYALOGUN TEMEL ESASLARI:

Buraya kadar belirttiğimiz hususların tümü, İslâm birliğini kurmak için varımızı ve yoğunumuzu Müslümanların vahdeti konusunda harcamamız, gücümüzün son derecesine kadar kardeşlik duygularını geliştirmeye çalışmamız gerektiğini ifade etmektedir. İster diyalog, ister ittifak, isterse de ittifak diyelim, içinde yaşadığımız koşulların bize yüklediği en büyük farızası “Vahdetu’l-müslimîn”dir. O halde her kim ki “Ben müslümanım” diyorsa, mezhep ve meşrebini, tarikat ve cemaatini, devlet ve milletini mazeret olarak ileri sürmeden “ümmet, ümmet, ümmet, vahdet, vahdet, vahdet” diye haykırarak çalışmalıdır. Eski kırgınlıkları, küskünlükleri, rekabetleri unutulmalıdır. Sahabe döneminde meydana gelen savaşları bile unutulmalı, Ümeyyeoğulları, Abbâsoğulları, Büveyhoğulları, Safevîoğulları, Osmanlıoğulları dönemlerindeki tarihî rekabet ve çatışmalar hiç yaşanmamışçasına her şeyi unutulmalıdır. Tarihe geçmiş bu olaylar unutulmuyorsa da, bari bu karşılıklı çatışmaları yapanların bizler değil, atalarımız olduğunu itiraf etmekle birlikte yeni nesillerin eski

⁷⁶ Umara, a.g.e., s. 69.

⁷⁷ Şevkî Ebu Halil, a.g.e., s. 5; Muhammed Kutup, *Çağdaş Fikir Akımları I (Demokrasi, İşaret Yay., İst., 1989, 1/109-123; Günay Tümer, “XIX. Yüzyılda Sömürgecilerin Destek Kuvveti Misyonerlik ve Yahova Şahitleri Gerçeği”, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetler, T.D.V. Yay., Ankara, 1996, s. 53-63. Misyonerlerin söz konusu amaçları hakkında uyarı maksadıyla yazılmış bir çok eser vardır. Bkz. Sabır Taîme, Ehtârü’l-Gazvî’l-Fikrî Ale’l-Alemi’l-İslâmî, Alemlü’l-Kutub, 1984; Şevkî Ebu Halil, El-İslâm Fî Kafsi’l-İthâm, Dârü’l-Fikr, 1982; Feruh Ömer, vd. et-Tebşîr ve’l-İstî’mâr, el-Mektebetü’l-Asriyye, Sayda, 1986; Heyet, el-Gazvü’l-Fikrî ve’t-Teyyârâtü’l-Muâdiyyetu Li’l-İslâm, Câmiatu’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye Yay., Riyâd, 1981; Muhammed Gazâlî, el-Gazvü’s-Seqâfi Yemteddu Fî Ferâğînâ, Dârü’s-Şark, 1959; Halil Halid Efendi, el-Hilâl ve’s-Salib, Matbaatu’l-Hidâye, Kâhire, 1910.*

⁷⁸ Fazlur Rahman, *Tarih Boyunca İslâmî Metodoloji Sorunu*, Ankara Okulu Yay., Terc. Salih Akdemir, Ankara, 1997, s.10-11; Fazlur Rahman, *Allah’ın Elçisi ve Mesajı (Makaleler I)*, Terc. Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1997, s. 55; Hoodbay, a.g.e., s. 83-84.

hatalardan mes'ul olmadığını, bunun yerine atalarının hatalarından dersler çıkararak aynı hatayı tekrar etmek yerine, hataları telafi edecek hayırlı ittifakları acilen gerçekleştirmenin gerekli olduğunu bir şuur olarak benimsemeliyiz. Bu bağlamda diyalog konusunda takip edilmesi gereken bir takım esaslara riayet etmeliyiz. Biz aşağıda bu konuda bir kaç esas maddeler halinde sıralayacağız:

5.1. Tam İttifak ve Şartsız Birliktelik İlkesi: Bunun için de Şiileştirme ve Sünnileştirme politikaları, mezhep ihracı çalışmaları terkedilmelidir.

5.2. Haricî Diyalogdan Evvel Dahilî Diyalog İlkesi: Bunun için de mezhebi taassubun terki ve İslam kardeşliği esasının vurgulanışı hassasiyetle takip edilmelidir.

5.3. Din Büyüklerine Saygı İlkesi: Bunun için de Ehl-i beyt imamlarına, sahabilere ve din büyüklerine saygının umumileştirilmesi gerekmektedir.

5.4. Peygamber Ailesine Sevgi ve Saygı İlkesi: Bunun için de Ehl-i beyt muhabbetinin müştereken vurgulanması, Ehl-i beytten intikal eden İslami ilim ve kültür mirasına sahip çıkılması, müslüman çocuklara Ehl-i beyt sevgisi ve edebinin aşılması gerekmektedir.

5.5. Zalim Devlet Başkanlarını Savunmayı Terk İlkesi: İster Sünnî olsun, isterse de Şiî olsun müslümanlara zulmeden, hakaret eden, haklarını gasb eden ve gayr-ı meşru yollarla iş başına gelen Yezid, Haccac, Ubeydullah b. Ziyad, Saddam gibi zalimlerin dinî referanslar kullanılarak, ayet ve hadislerle savunulmasının, onların meşruiyeti için hile-i şer'îye yolları aranmasının terk edilmesi gerekmektedir. Tarihteki bazı uygulamaların, ilgili olduğu zamanın siyasal, sosyal, ekonomik durumunun gerekli kıldığı konjoktürel ve stratejik tavırlar olduğu, bunların dini veya mezhebi esas değil, siyasi tedbir olduğu kabul edilmelidir.

5.6. Hakaret Kültürünü Terk İlkesi: Bunun için de küfür ve la'nete tevessül etmemek, nebevî edebe riayet etmek, zalimlerin zulmünü, kafirlerin küfrünü, müşriklerin şirkini ilmî ve edebî ölçüler çerçevesinde ifade etmek gerekmektedir. Bu konuda Hz. Ali buyurmuştur ki: "Sövmenizi doğru bir davranış olarak görmüyorum. Sövmek yerine o insanların yaptıklarını dile getirmezsiniz, onların buldukları konumlarını zikretmeniz daha isabetli bir söz ve daha uygun bir mazeret olur. Onlara sövmek yerine, "Allahım! Bizim ve onların canlarını bağışla! Bizimle onların arasını düzelt! Sapkınlıklarından dolayı onları hidayete erdir! Böylece hakkı bilmeyen, onu bilsin. Günah ve düşmanlığa düşkün olan ondan dönsün!" dersiniz"⁷⁹

5.7. Tarihi Çatışmaları Unutma İlkesi: Bunun için de geçmiş tarihlerde aramızda geçen savaşların, çatışmaların, çekişmelerin unutulması gerekmektedir. Hem Ali ve Muaviye, hem de ikisinin taraftarları ölmüşlerdir, hesaplarını soracak olanlar da bizler değiliz. Bize düşen, aynı savaş ve çatışmalara düşmekten kendimizi kurtarmaktır. İmam Şafii'nin dediği gibi, "Bunlar, Allah'ın ellerimizi temiz kıldığı kanlardır ki, biz de ondan dillerimizi temiz tutalım."⁸⁰

5.8. Tekfir ve Tadelîli Terk İlkesi: Bunun için de kardeşlik dilinin geliştirilmesi, birlik ve beraberliğe zarar verici ifadelerin kullanılmaması, itici, öteliyici, kışkırtıcı, itham edici üslubun terkedilmesi, rekabet ve münakaşa ortamından kaçınılması, radikal ve müfrit hareketlerin uyarılması gerekmektedir.⁸¹

5.9. Ortak Paydalarda Birleşme İlkesi: Bunun için de müşterek noktaları vurgulamak, ortak çalışmalar yapmak gerekmektedir. Bundan sonra yapacağımız çalışmalarda ve araştırmalarda her iki mezhebin ilim mirasından faydalanmak gerekmektedir. Şia Ehl-i Sünnet birikiminden, Ehl-i Sünnet de Şia birikiminden faydalanmalıdır. "Fevârik"dan çok "Cevami" vurgulanmalıdır. Sadece yöresel alanda değil, aynı zamanda uluslararası alanda da ünsiyet ve ülfet (iletişim) vasıtalarını geliştirmek, diyalog için müşterek çalışmalar geliştirmek ve yükümlülükleri paylaşmak gerekmektedir. Bu konuda Said Nursi'nin şu ifadesi ne kadar manidardır: "Allah'ımız bir, dinimiz bir, Kitabımız bir, Peygamberimiz bir, kiblemiz bir, bir, bir, bir!"⁸² Bu kadar birimiz varken hangi şey aramızı ayırabilir?

5.10. Bid'at ve Hurafelere Karşı Ortak Mücadele İlkesi: 1400 yıllık süreçte dine ve mezhebe katılmış bid'at ve hurafeleri kaldırmak, bid'at ve hurafelere karşı ortak mücadele etmek, böylece yeni yeni bid'at ve hurafe uydurma yarışması modundan çıkıp dinimizin özünü, gerçeğini, aslını, safiyet ve taharetini beraberce ortaya koymak gerekmektedir.

5.11. Cehalet ve Bilgisizliğe Karşı Ortak Mücadele İlkesi: Şiî ve Sünnî diyaloguna, İslâm kardeşliğine, İslâm dünyasının birlik ve beraberliğine en büyük darbe vuran ihtilaf ve münakaşadır. Bunun da en büyük sebebi cehalet ve bilgisizliktir. O halde bu müzmin illete karşı ortak mücadele etmek gerekmektedir.

SONUÇ:

Bin yılı aşkın süredir İslam ümmetinin fertleri ve fırkaları arasında çatışma ve ihtilaf esasına dayalı zengin bir muhalefet edebiyatı gelişmiştir. Bu edebiyat, akaid-kelem, hadis, tefsir, fıkıh, tarih anlayışımızı etkilemiştir. Bu sebeple farklı itikadî anlayışlar veya muhtelif fikhî icthahatlar üzerinde hareket ettiğimizde, diyalog çalışmalarını olumsuz derecede etkileyecek ve belli bir seviyeden sonra donduracak, hatta sona erecek bir noktaya varıp

⁷⁹ Ali b. Ebî Talib, *Nehcü'l-Belâğa*, çev., Adnan Demircan, İstanbul 2006, s. 230.

⁸⁰ Seyyid Şerif Ali b. Muhammed Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Tahk.M. Bedruddîn el-Halebi, Matbaatu's-Saade, Mısır, 1907, 8/374.

⁸¹ Bkz. Mevlüt Özler, *Tarihsel Bir Adlandırmanın Tahlili: Ehl-i sünnet-Ehl-i Bid'at*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.

⁸² Nursi, Mektubat, s. 443.

dağılıyoruz. Örneğin Osmanlı-Safevî dönemindeki ittifak çalışmaları mezhebi esaslar ve hükümler üzerinden sürdürüldüğünden neticeye varılmadı. O halde müşterek noktalardan ve muttefekun aleyh olan kaynaklarımız üzerinden ittifak çalışmalarımızı sürdürmeliyiz. Bu bağlamda bizim on adet teklifimiz vardır:

1. **Kur'an-ı Kerim ortak kaynağımızdır.** Kur'an ayetlerini mezhebi mülahazlardan uzak bir şekilde Arap dili ve edebiyatının ortaya koyduğu sarıh ve sahih anlamlar bağlamında, kendi iç mantığı ve tutarlılığı açısından, temel amaçları ve genel muhtevası çerçevesinde anlamaya ve yaşamaya gayret gösterelim.

2. Hz. Muhammed'den, sahabeden ve Ehl-i beyt imamlarından bize nakledilen hadislerin yer aldığı **zengin hadis külliyyatımızı bilimsel usullerden taviz vermeden ciddi tahlil ve tenkit süzgecinden geçirerek sahihlerini yeniden tespit edip birleştirelim.** Sünnîlerin Kütüb-i Sittesi, Şiîlerin Mütün-ı Erbaası ve Zeydîlerin Kitabu'l-Mecmuunda bulunan hadislerden "muttefekun aleyh olan" hadisleri beraberce esas alalım, bundan sonra itikad, fıkıh, sosyal hayat, siyasal hayat, tefsir, hadis, siyer, tarih ve benzeri alanlarda bu hadisleri müştereken ve ittifaken kullanalım.

3. Hz. Ali'den rivayet edilen söz ve hutbelerin derlendiği "Nehcü'l-Belağa" adlı kitap gün geçtikçe Sünnî ve Şiî dünyada kabul görmektedir. Bu kitabı da temel kaynak olarak kabul edelim. Vaaz ve hutbelerimizde geniş halk kitlelerine okuyalım. Medreselerde ve üniversitelerde ders kitabı olarak okutalım. Gerektiğinde sıhhat derecesini de açık yüreklilikle tartışalım.⁸³ Böylece müşterek bir kültür oluşturalım.

4. Fıkıhî fetvalar verildiğinde ve fıkıh kitapları yazıldığında Sünnîlerin dört fıkıh mezhebi olan Maliki, Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhepleri ile Şia'nın iki büyük mezhebi olan Caferîye ve Zeydiye fıkhının icma ettiği hükümleri vurgulayalım. Bu konuda kitaplar yazalım. Yazacağımız ilmi çalışmalarda, doktora tezlerinde, ilmihal kitaplarında, cep ilmihali kitaplarında, hatta televizyon programlarında bu konuya özel önem verelim. Muhtelefun fih olan icthatlarda da her mezhep mensubunu kendi mezhebini icthadı ile amel atme konusunda serbest bırakıp tenkit, tekfir, tefsik etmeyelim.

5. Çocuklarımıza Rasulullah (s.a.s.)'in, diğer nebi ve resüllerin, sahabe-i kiramın, Ehl-i beyt imamlarının hayatlarını okutalım, terbiye ve edebini yaşatalım, o örnek nesilleri yeni nesillere örnek olarak benimsetelim, onlar aleyhinde edebe muhalif ve mugayir şeyleri gündeme getirmeyelim. Çağdaş iletişim araçları ve günümüz teknolojisinden faydalanarak bu yüce zatları tanıtıcı filimler, programlar, kitaplar, filimler hazırlayalım, yayınlayalım. Bu, ümmetin müşterek hareket metodu olsun. Ancak her mezhep mensubu kendi mezhebin kurucularını, öncülerini, müçtehit ve alimlerini de öğrenmeli ve kendi yaşadığı mntıkadaki insanlara öğretmelidir.

6. Muttefekun aleyh konular varken muhtelefun fih konuları gündemde tutma alışkanlığımızı terk etmeye yönelik bir ahlakî ve edebî terbiyeden geçelim. Ümmetin birliği ve beraberliği, Müslümanların müşterek maslahat ve menfaati, İslam dünyasının siyasi, ekonomik, sosyal alandaki ilerleme ve kalkınması, içinde bulunduğumuz küresel ve yöresel sorunların çözüm yolları, İslâm kardeşliğini engelleyen sebepleri bertaraf etmenin çareleri, batı dünyasının İslâm dünyasında gerçekleştirdiği katliamların durdurulmasının yolları, müslümanlar arasında müslüman kanını dökmekten başka bir işe yaramayan Sünnî ve Şiî radikal sözde dinî hareketlerin etkisizleştirilmesi, akan kanın durdurulması, patlayan bombaların susturulması, kesilen başların yerine dikilmesi, harabeye çevrilen memleketlerin ıslah ve inşası, çalınan yer altı ve yer üstü zenginliklerin geri alınması konusunda mükellef olduğumuz vazifelerimizi gündeme taşıyalım.

7. Müslümanların kendi geleceklerini belirleme konusunda irade sahibi olabilmeleri için, öncelikle, kendilerini geçmişin ipoteğinden kurtarmaları gerekmektedir. Bu geçmişi inkar etmek, yok farz etmek demek değildir. Bu geçmişi kutsallaştırmaktan vazgeçmek demektir. Bu, tarih bilincine sahip olmak demektir. Bugün Müslümanların gündemini meşgul eden sorunların önemli bir kısmı geçmişten gelmekte; gerçeklerle örtüşmeyen bir tarih telakkisi yaygın olduğu için de bir türlü çözüme kavuşturulamamaktadır. Bunun en açık örneği, Pakistan'da yaşanan Sünnî-Şiî çatışmalarıdır. Her gün pek çok masum insan, yok yere hayatını kaybetmektedir. Hala Müslümanların yüzde onunu oluşturan Şiîleri İslam'ın dışında gören, Şiîliğin hak mezhep olmadığına inanan Müslümanlar vardır. Sünnî çevrelerde yaygın olan "Dört hak mezhep vardır: Şafiilik, Malikilik, Hanbelilik ve Hanefilik" şeklindeki anlayış biçimi, hem tarihsel açıdan, hem de İslam açısından yanlıştır. Adı geçen mezhepler, yüzlerce fıkıh ekolünden yaşama şansı bulanlardır. Üstelik Sünnilik, sadece fıkhi mezheplerden ibaret bir anlayış biçimi de değildir. Sünniliğin içinde Maturidilik ve Es'arilik gibi iki önemli damar vardır.⁸⁴ O halde mezheplerimizle ilgili kalıplaşmış ve kilişleşmiş cümleleri süratle terk edelim. Tarihe ve bilime uygun gerçekler üzerinden doğru bir kültür geliştirmeye gayret gösterelim.

⁸³ Nehcü'l-Belağa'nın gerçek müellifi, yazılış ve derleniş ortamı, sıhhat durumu ve isnadı ile ilgili problemler hakkında geniş bilgi için bkz. Sıddık Korkmaz, *Nehcü'l-Belağa'nın Metni ve Müellifi İle İlgili Problemler*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 23, ss. 165-185.

⁸⁴ Hasan Onat, "XVIII. Asırda Sünnî-Şiî İttifak Arayışları Üzerine", http://www.hasanonat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60:xviii-asrda-suenni-ii-ttifak-araylar-uezerine&catid=36:makale&Itemid=54

8. Müslümanlar, artık mezheplerin insan ürünü olduğunu anlamak; hiçbir mezhebin İslam'la özdeşleştirilemeyeceği gerçeğini görmek zorundadırlar. Bunun adı, "mezhepler üstü düşünmek"tir. Madem ki, Hz. Muhammed'in sağlığında mezhep ve tarikat yoktur; madem ki, mezhepler adı ne olursa olsun İslam'la özdeşleştirilemezler, öyleyse Müslümanların mezhep taassubu ile birbirlerini tekfir etmelerinin hiçbir anlamı yoktur. Kur'an, Müslümanları birlik-beraberlik içinde olmaya çağırılmaktadır. Hz. Muhammed, Müslümanların kardeş olduklarını defalarca anlatmaya çalışmış; onları bir vücudun organlarına benzetmiştir.⁸⁵ O halde mezhebimizi dinleştirme, dinimizi de mezhepleştirme huyundan vaz geçmemiz gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞIRAKÇA, Ahmet (1992). *Emevîler Döneminde Kıyamlar*, İstanbul: Şafak Yayınları.
- AHMED, Katib (2009). *Nedenleri Tarihte Kalmış Siyâsî Ayrılık Sünnîlik ve Şîlik*, İstanbul: Terc. Muharem Tan, Mana Yayınları.
- ALİ b. Ebî Talib, *Nehcü'l-Belâğa* (Malik Eşter'e Mektub) (1981). Terc. Abdülbaki Gölpınarlı, Qum: Ansarian Puplication.
- ALİ b. Ebî Talib, *Nehcü'l-Belâğa*, (2006). çev., Adnan Demircan, İstanbul: Beyan Yayınları.
- ARI, Saim, *I. Mahmut- Nâdir Şah Dönemlerinde Osmanlı-İran İlişkilerinde Sünnî- Şîî Diyalogu*, (2001). Basılmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa: DÜSBE.
- ARNOLD, T. W., *İntişâr-ı İslâm Tarihi*, (1982). Hasan Gündüzler, Ankara: Akçağ Yayınları..
- ÂSİF, Muhammed Muhsini. *Takrîb-i Mezâhib Ez Nazar Ta Amel*, (1387) Kum: Neşr-i edyân.
- BENNİGSEN, Alexandre, "Orta Asya'da Tarikatlar", (1993). Terc. Osman Türer, *Atatürk Ü. İ. F. D.*, sayı: 11, Erzurum: At. Üni. Basımevi, s. 211-225.
- BODUR, H. Ezber, "Küreselleşme Bağlamında Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri", *Uluslar arası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, (2000). Ankara: D.İ.B. Yayınları., Cilt: 1, s. 306-307.
- CHANTAL, Lmmercier, "Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar", (1993). Terc. Osman Türer, *Atatürk Ü. İ. F. D.*, sayı: 11, Erzurum: At. Üni. Basımevi, s. 226-241.
- CÜRCÂNİ, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *Şerhu'l-Mevâkıf*, (1907). Tahk.M. Bedruddin el-Halebi, Mısır: Matbaatu's-Saade.
- ÇELENK, Mehmet, "Safevîler Döneminin Şîî-Sünnî İlişkileri Üzerindeki Etkisi", (2013). *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, VI/2 (Güz 2013), ss. 63-85. (www.emakalat.com)
- DEMİR, Hilmi, *Selefler ve Selefî Hareketi İşi'd Ne Kadar Müslümandır?*, (1996). İstanbul: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları. 2014.
- DEMİRKENT, Işın, "Haçlılar Md.", *D.İ.A.*, İstanbul: T.D.V. Yayınları.
- DOĞAN, Kaplan, "İran'da Şîî-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları", (2013). *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, VI/2 (Güz 2013), ss. 257-274.
- EBU MİHNEF, *Vak'atu'l-Tâf (Kerbelâ Vak'ası)*, (2010). Terc. Nuri Dönmez, İstanbul: Kevser Yayınları.
- EŞ'ARİ, Ebu'l-Hasan, *Makâlâtu'l-İslâmiyyin ve İhtilâfu'l-Musallîn*, (2009). Tahk. Ahmed Câd, Kâhire: Dâru'l-Hadis.
- FLETCHER, Joseph, "Çinde İslâm Tarikatları", (1990). Terc. Oman Türer, *Atatürk Ü. İ. F. D.*, sayı: 9, Erzurum: At. Üni. Basımevi.
- GAZÂLÎ, Muhammed, *el-Gazvü's-Seqâfi Yemteddu Fi Ferâğînâ*, (1959). Kahire: Dâru'ş-Şark.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîlik*, (2011). İstanbul: Derin Yayınları.
- GÜMÜŞ, M. Sıddık, *İngiliz Casusunun İtirafı*, (1991). İstanbul: Hakikat Kitabevi.
- GÜNAY, Ünver, "Zenci Afrika'da İslâmiyyet'in Yayılışının Temel Etkenleri" (1980). *Atatürk Ü. İ. F. D.*, Sayı: 4, Ankara: Sevinç Matbaası.
- HAKYEMEZ, Cemil, *Osmanlı-İran İlişkileri Çerçevesinde Şîî-Sünnî İttifak Arayışları (1514-1909)*, (2009). Çorum: Hitit Kitapevi.
- HALİL, Halid Efendi, *el-Hilâl ve's-Salîb*, (1910). Kâhire: Matbaatu'l-Hidâye.
- HATİB, Muhibbuddin, *el-Hututu'l-Ariza li'l-Ususi'l-leti Kame Aleyha Dinu'ş-Şia*, (1418). Riyad: Daru'l-Kasım.
- HATİB, Muhibbuddin, *Mukaddimet (Muhtasaru't-Tuhfeti İsna Aşerîyye İçinde)*, (1989). İstanbul: Işık Yayınları.
- HEMEDÂNÎ, Allame Ahmed Sabri, *İslâm'da Caferî Mezhebi ve İmam Ca'fer Sadık Buyrukları*, (1991). Kum: Ensariyan Yayınları.
- HEYET, *el-Gazvü'l-Fikrî ve't-Teyyârâtu'l-Muâdiyyetu Li'l-İslâm*, (1981). Riyâd: Câmîatu'l-İmâm Muhammed b. Su'ud el-İslâmiyye Yayınları.
- HOODBOY, Pervez, *İslâm ve Bilim (Bağnazcılığa Karşı Akılcılığın Savaşımı)*, (1992). Terc. Eser Birey, İstanbul: Cep Yayınları.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesir*, (1999). İhtisar: M. Ali es-Sabûnî, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İBNU'L-CEVZÎ (Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali) *Menakibu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, (1973). Adil Nuveyhiz'in mukaddimesiyle, Beyrut: Daru'l-Afaki'l-Cedide.
- KARA, Seyfullah, *Büyük Selçuklular ve Mezhep Kavgaları*, (2009). İstanbul: İz Yayınları.
- KARAMAN, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, (2015). İstanbul: İz Yayınları.
- KEVSERÂNÎ, Vecih, *Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi*, (1992). Terc. Muhlis Canyürek, Denge Yayınları. İstanbul.
- KİRMAN, M. Ali, "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlerin Karakteristik Özellikleri", *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, (2000). Ankara: D.İ.B. Yayınları. Cilt: 1, s. 317-321.
- KİRMAN, M. Ali, "Küresel Kült Savaşlarının Yapıldığı Meydan: Gençlik ve Aile", *Diyanet İlmî Dergi*, (2004). Cilt: 40, sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran, s. 62-72.
- KORKMAZ, Sıddık, *Nehcü'l-Belâğa'nın Metni ve Müellifi İle İlgili Problemler*, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 23, ss. 165-185.
- KULEYNÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâfi*, (1389). Tahrân.
- KUTUP, Muhammed, *Çağdaş Fikir Akımları I (Demokrasi)*, (1989). İstanbul: İşaret Yayınları.
- MEVLÂNÂ, Muhammed, *İslâm Yayılış Tarihi*, (1972). terc. Ali Genceli, İstanbul: Toker Yayınları.
- MUGNİYYE, Muhammed Cevvâd, *el-Cevâmi' ve'l-Fevârik beyne's-Sünneti ve's-Şia*, (1993). Beyrut: İzzu'd-Dîn Li't-Tibaa.
- NURSÎ, Bediuzzaman Said, *Emirdağ Lahikası II*, (2014). İstanbul: Sözler Yayınları.
- NURSÎ, Bediuzzaman Said, *Lem'alar (Dördüncü Lem'a)*, (2014). İstanbul: Sözler Yayınları.
- NURSÎ, Bediuzzaman Said, *Mektubat*, Sözle(2014). İstanbul: Sözler Yayınları.
- NURSÎ, Bediuzzaman Said, *Sözler (Konferans)*, (2014). İstanbul: Sözler Yayınları.
- NURSÎ, Bediuzzaman Said, *Uhuuvet Risalesi.*, (2014). İstanbul: Sözler Yayınları.
- ONAT, Hasan, "XVIII. Asırda Sünnî- Şîî İttifak Arayışları Üzerine", http://www.hasanonat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60:xviii-asrda-suenni-ii-ttifak-arayilar-uezerine&catid=36:makale&Itemid=54
- ONAT, Hasan, *Emevîler Devri Şîî Hareketleri*, (1993). Ankara: TDV Yayınları.
- ÖMER, Feruh, vd., *et-Tebşîr ve'l-İsti'mâr*, (1986). Sayda: el-Mektebetu'l-Asriyye.

85 Onat, a.g.m., a.y.

- ÖZLER, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Yetmiş Üç Fırka Kavramı*, (1996). İstanbul: Nun Yayınları.
- ÖZLER, Mevlüt, *Tarihsel Bir Adlandırmanın Tahlili Ehl-i Sünnet-Ehl-i Bid'at*, (2010). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- RAHMAN, Fazlur, *Allah'ın Elçisi ve Mesajı (Makaleler I)*, (1997). Terc. Adil Çiftçi, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- RAHMAN, Fazlur, *Tarih Boyunca İslâmî Metodoloji Sorunu*, (1997). Terc. Salih Akdemir, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- SADR, Muhammed Sâdık, *eş-Şiatu'l-İmâmiyye*, (1402/1982). Kâhire.
- SARIÇAM, İbrahim, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, (1997). Ankara: TDV Yayınları.
- SÜVEYDÎ, Ebü'l-Berekât , "Sünnî-Şii İttifakına Doğru", (1981). Terc. Mustafa Çağrı, (Bekir Topaloğlu, *Kelama Giriş* içinde), İstanbul: Damla Yayınevi.
- ŞEFİK, Münir, *Emperyalizmin İslam Dünyasına Girişi ve Ortadoğu Sorunu*, (1988). Terc. Cemil Akpınar, İstanbul: Risale Yayınları.
- ŞERİATİ, Ali, *Ali Şiâsi-Safevi Şiâsi*, (2005). Terc. Feyzullah Artinli, İstanbul: Ekin Yayınları.
- ŞEVKÎ, Ebu Halil, *El-İslâm Fî Kafsi'l-İthâm*, (1982). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- ŞİMŞEK, Tacettin, *Cemâleddin Efgani ve Mücadelesi*, (Ders Notları), Erzurum.
- TABATABAÎ, Muhammed Hüseyin, *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, (2005). Terc. Kadir Akaras-Abbas Akyüz, İstanbul: Kevser Yayınları.
- TABATABAÎ, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, (1974). Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî.
- TABATABAÎ, Seyyid Kâzım, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Şia", http://www.taqrîb.info/turkish/index.php?option=com_content&view=article&id=899:ahmed-b-hanbelin-muesnedinde-ia&catid=5:mirase-moshtarak&Itemid=29 (Erişim Tarihi, 27.01.2015).
- TAİME, Sabır, *Ehtârü'l-Gazvî'l-Fikrî Ale'l-Alemî'l-İslâmî*, (1984). Beyrut: Alemu'l-Kutub.
- TARTUŞÎ, Ebu Basir, *Şirk ve Riddet Taifesi Şia*, (2013). Konya: Şehadet Yayınları.
- TİCANİ, Muhammed, *Doğruya Doğru*, (2005). Terc. Ataman Koç, İstanbul: Kevser Yayınları.
- TÜMER, Günay, , "XIX. Yüzyılda Sömürgecilerin Destek Kuvveti Misyonerlik ve Yahova Şahitleri Gerçeği", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, (1996). Ankara: T.D.V. Yayınları.
- ÜZÜM, İlyas, "Sünnî-Şii Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi", (1998). *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2, Yıl: 1998.